

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN
DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS**

HELSINKI

universalconference.us

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS

Volume 02, Issue 01, 2025 (28-JANUARY)

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof. Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology (IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRs, FIAPS, FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

PROFESSIONAL TA'LIMDA KASBIY-HUQUQIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN INNOVATSION O'QITISH METODLARI

A.B.Axmedov

Professional ta'limni rivojlantirish instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada professional ta'limda kasbiy-huquqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan innovatsion o'qitish metodlari va ularning imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: professional ta'lim, kasbiy-huquqiy kompetensiyalar, innovatsion o'qitish metodlari, integratsion yondashuv.

Innovatsion metodlar nazariy bilimlar bilan amaliy qo'llanilish o'rtasidagi bo'shliqni yopish orqali kasbiy ta'lim jarayonini takomillashtiradi. Tajribaga asoslangan o'qitish, loyihaga asoslangan yondashuvlar va texnologiyalarni integratsiya qilish orqali bu metodlar talabalarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu yondashuvlar kasbiy ta'lim tizimini zamonaviy ish bozori talablariga moslashtirishda katta ahamiyatga ega. Quyida innovatsion o'qitish metodlarining turli jihatlari va ularning kasbiy ta'limga ta'siri yoritiladi. Tajribaga asoslangan o'qitish va loyihaga yo'naltirilgan yondashuvlar talabalarni real hayot vaziyatlariga jalb qiladi, bu esa ularning sohasira chuqurroq tushunishini ta'minlaydi. Bu metodlar nazariy bilimlarni amaliy muhitlarda qo'llashni rag'batlantirib, talabalarda muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Huquqiy ta'limda simulyatsiya jarayonlari va sud muhokamalari talabalarning jamoaviy ish, professional muloqot va moddiy huquqni qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bundan tashqari, raqamli vositalar va elektron ta'lim platformalarini kasbiy ta'limga integratsiya qilish talabalarda professional muhitni aks ettiruvchi ta'lim muhitlarini yaratadi. Bu talabalarning motivatsiyasini oshiradi va o'quv jarayoniga jalb qiladi. Moslashuvchan ta'lim texnologiyalari va o'yinglash (gamification) esa o'quv jarayonini shaxsiylashtirishda samarali bo'lib, turli darajadagi o'quvchilar ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va uzluksiz o'z-o'zini ta'lim olishni qo'llab-quvvatlaydi.

Rolli o'yinlar, biznes o'yinlar va keys-stadi kabi faol ta'lim metodlari, ayniqsa iqtisodiyot va buxgalteriya sohalarida professional kompetensiyalarni shakllantirishda muhimdir. Bu metodlar tashkilotchilik vaziyatlarini simulyatsiya

qilib, talabalarga zarur ko'nikmalarni boshqariladigan muhitda rivojlantirish imkonini beradi.

Shuni ta'kidlash zarurki, fanlararo yondashuvlar turli sohalarni uyg'unlashtirib, tanqidiy fikrlash va adaptatsiya qobiliyatini rag'batlantiradi. Bu talabalarni zamonaviy mehnat bozori murakkabliklariga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Innovatsion o'qitish metodlari katta afzalliklarga ega bo'lsa-da, ularni amaliyotga joriy etishda muayyan qiyinchiliklar mavjud. Bu qiyinchiliklar orasida o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, o'qituvchilarni tayyorlash va ta'lim muassasalarining texnologik rivojlanishlarga moslashuvi kabi holatlar bor. Shuningdek, bu metodlarning samaradorligi ta'lim muassasalari va mehnat bozori talablariga qancha tez moslasha olishlari bilan bog'liq. Shunga qaramay, innovatsion o'qitish metodlarini kasbiy ta'limga integratsiya qilish zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlariga javob beradigan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun muhimdir.

Ayniqsa, ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish professional kompetensiyani shakllantiriladi. Bu yondashuv talabalarning o'quv jarayonidagi faolligini oshiradi hamda ularning tahliliy va tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Rol o'yinlari va simulyatsiyalar ham huquqiy ta'limda samarali hisoblanadi. Ushbu metodlar talabalarga kasbiy faoliyat modellarini amaliyotda qo'llash va huquqiy kompetensiyalarni motivatsiyali muhitda rivojlantirish imkoniyatini beradi.

Yuqorida keltirilgan tahlillarni umumlashtirib quyidagi jadvalda keltirdik.

O'qitish usullari	Asosiy xususiyatlari	Kasbiy ta'limga ta'siri	Mamlakatlar
Tajribaga asoslangan va loyihaga yo'naltirilgan o'qitish	Talabalarni real hayot vaziyatlariga jalb qiladi, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Nazariy bilimlarni amaliy muhitlarda qo'llashni rag'batlantiradi.	Nazariya va amaliyot o'rtasidagi bo'shliqni yopadi, ta'limni mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtiradi.	Germaniya, Finlyandiya, Yaponiya
Simulyatsiya jarayonlari va sud muhokamalari	Huquqiy ta'limda jamoaviy ish, professional muloqot va moddiy huquqni	Talabalarni real professional chaqiriqlarga tayyorlaydi.	Buyuk Britaniya, AQSH, Kanada

	<p>qo‘llash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Amaliyotga yo‘naltirilgan o‘qitish uchun samarali.</p>		
<p>Texnologiyalarni integratsiya qilish</p>	<p>Raqamli vositalar va elektron ta‘lim platformalari orqali professional muhitni aks ettiruvchi ta‘lim muhitlarini yaratadi. Talabalarning motivatsiyasini oshiradi.</p>	<p>Ko‘nikmalarni amaliy qo‘llashni rag‘batlantiradi, ishga joylashish qobiliyatini oshiradi.</p>	<p>Janubiy Koreya, Xitoy, Germaniya</p>
<p>O‘yinlashtirish va moslashuvchan ta‘lim</p>	<p>O‘quv jarayonini shaxsiylashtiradi, turli darajadagi o‘quvchilar ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va o‘z-o‘zini ta‘lim olishni qo‘llab-quvvatlaydi.</p>	<p>O‘quv jarayoniga qiziqishni oshiradi va o‘z-o‘zini ta‘limni qo‘llab-quvvatlaydi.</p>	<p>Avstraliya, Singapur, Shvetsiya</p>
<p>Rolli o‘yinlar va biznes o‘yinlar</p>	<p>Tashkilotchilik vaziyatlarini simulyatsiya qilib, talabalarga zarur ko‘nikmalarni boshqariladigan muhitda rivojlantirish imkonini beradi. Iqtisodiyot va buxgalteriya sohalarida juda muhim.</p>	<p>Tashkilotchilik va qarorlar qabul qilish kompetensiyasini yaxshilaydi.</p>	<p>Fransiya, Italiya, Ispaniya</p>
<p>Fanlararo yondashuvlar</p>	<p>Turli sohalarni uyg‘unlashtirib, tanqidiy fikrlash va adaptatsiya qobiliyatini rag‘batlantiradi.</p>	<p>Holis tushuncha va moslashuvchanlikni qo‘llab-quvvatlaydi.</p>	<p>Germaniya, Shveysariya, Norvegiya</p>

	Zamonaviy mehnat bozori talablariga moslashuvga yordam beradi.		
--	--	--	--

Innovatsion metodlar: Skandinaviya universitetlarida kuzatiladigan innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni integratsiya qilish tanqidiy fikrlash va jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

- Predmetlarning integratsiyasi talabalarga iqtisodiyot va texnologiyadagi o‘zgarishlarga moslashish uchun mukammal tushunchalarni rivojlantirishga yordam beradi.
- Sinergetik yondashuv o‘quv dasturlarini o‘zgartirish, amaliy resurslar va baholash metodlarini uyg‘unlashtirib, talabalarning natijalarini yaxshilash va mehnat bozori ehtiyojlariga moslashishni ta‘minlaydi.
- Kasbiy ta‘limni sanoat bilan uyg‘unlashtirish, raqamli vositalar orqali qo‘llab-quvvatlab, kasbiy tayyorgarlikning ahamiyatini oshiradi va uni yanada samarali qiladi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv: Bo‘lajak ish beruvchilar tomonidan talab etiladigan aniq ko‘nikmalar va bilimlarni ta‘minlaydigan yondashuv bitiruvchilarning mehnat bozorida tayyorligini oshiradi.

- **Mehnat bozoriga moslashuv:** Kompetensiyaga asoslangan ta‘lim (CBE) o‘quv dasturlarini mehnat bozori ehtiyojlariga moslashtirib, bitiruvchilarning ish beruvchilar talablariga javob beradigan ko‘nikmalarga ega bo‘lishini ta‘minlaydi.
- **Amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish:** CBE tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga e‘tibor qaratadi, bu esa talabalarni ishga joylashishda raqobatbardosh.

Xitoy va Rossiyada CBE joriy etilishi uning global ahamiyatini namoyon etadi. Mamlakatlar ta‘lim tizimlariga xos jihatlarni inobatga olgan holda ushbu yondashuvni turlicha joriy qilmoqda.

Xulosa qilsak, Germaniya, Finlyandiya va Xitoy tajribalari professional ta‘lim o‘qituvchilari uchun doimiy kasbiy rivojlanish va kompetensiyalarni baholashning ahamiyatini ko‘rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bhupender, Dighliya. (2024). 1. Innovative Teaching Methods for Skill Development. Advances in higher education and professional development book series, doi: 10.4018/979-8-3693-3443-0.ch009
2. M.A., Nikolaeva., Sergei, Kalendzhyan. (2022). 8. Innovative approaches to improving the teaching of vocational disciplines. doi: 10.33920/vne-03-2205-04
3. Anna, Mokhorova., Ekaterina, Dolzhenkova., Dmitriy, Mokhorov., Baxtiyor, Rasulov. (2023). 6. Gaming Technologies in the Formation of Legal Students' Professional Competencies: Moot Courts. doi: 10.1007/978-3-031-48016-4_19
4. I., Tamozhska., R., Chubuk., Vadym, Pienov., Nataliia, Myroshnychenko., Lyubov, Prokofyeva. (2024). 7. Innovative teaching methods for developing basic skills in higher education students through real professional contexts. Salud, Ciencia y Tecnología, doi: 10.56294/sctconf2024.1214
5. Bhupender, Dighliya. (2024). 1. Innovative Teaching Methods for Skill Development. Advances in higher education and professional development book series, doi: 10.4018/979-8-3693-3443-0.ch009
6. A.M., Балашов. (2023). 10. Integration of innovative methods and technological solutions into the system of vocational education: a multidisciplinary approach to improving its effectiveness. doi: 10.25726/i4810-9103-1458-y
7. E.B., МИЛОЕНКО. (2023). 3. Application of active methods of teaching economic and accounting disciplines in professional education. Экономика и предпринимательство, doi: 10.34925/eip.2023.157.8.200
8. István, Szőköl., Ildikó, Pšenáková., S., Benková. (2023). 5. Key Competences of Students of Professional Subjects Using Activating Methods. R&E source, doi: 10.53349/resource.2023.is1.a1202

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA DARSLARINI STEAM TA'LIMIY YONDASHUV ASOSIDA SHAKILLANTIRISH.

Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna

TerDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Ismoilova Maftuna Toxir qizi

Termiz davlat pedagogika institute Boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi BT 2- bosqich 202- guruh talabasi.

Annotatsiya: Boshlang'ich ta'limda STEAM texnologiyasining imkoniyatlari o'quvchilarning borliq haqidagi, atrof-olam haqidagi bilimlarini oshirishga yordam beradi. Bugungi kunda mamlakatimizda uzluksiz ta'limni rivojlantirish, xalqaro texnologiyalarni xalq ta'limiga olib kirish takomillashmoqda. Ushbu maqola boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitishda STEAM texnologiyasining ahamiyatiga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: STEAM texnologiyasi, Evristik ta'lim metodi, kreativlik sifatleri, fan (Science), texnologiya (Technology), muhandislik, (Engineering), tasviriy san'at (Art), matematika (Math).

Abstract: The possibilities of STEAM technology in primary education help to increase students' knowledge about existence and the environment. Today, the development of continuing education in our country, the introduction of international technologies into public education are improving. This article is devoted to the importance of STEAM technology in teaching primary education subjects.

Keywords: STEAM technology, Heuristic learning method, creativity qualities, science (Science), technology (Technology), engineering (Engineering), fine arts (Art), mathematics (Math).

Jahonda ilm-fan taraqqiyoti va globallashuvi natijasida integratsiyalashuv jarayonini boshidan o'tkazish bilan bir qatorda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va barqaror rivojlanish omili vazifasini ham o'tamoqda. Zamonaviy ta'lim tizimi bo'lajak mutaxassislardan ilmiy manbalarni o'zlashtirish, ulardan pedagogik jarayonda samarali foydalanishni bilish bilan bir qatorda, har bir o'quv mashg'ulotiga, har bir jarayon sub'ektlariga, ta'lim-tarbiya mexanizmlariga nisbatan kreativ yondashuvni ham talab etmoqda.

Boshlang'ich ta'limda STEAM – ta'limning vazifasi o'quvchilarni tabiiy va texnik fanlarga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantirishdan iborat. Bajaradigan ishini sevib bajarish, qiziqishlarini rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda barkamol avlodni tarbiyalash muhim vazifalardan biri sanaladi. Bu vazifani bajarish, asosan pedagoglarga bog'liq bo'ladi. Shu maqsadda yoshlarni bilim olishga katta e'tibor qaratish lozim. Yurtboshimiz ta'kidlaganidek yoshlarni erkin fikrlash va mustaqil hayotga yo'naltirishimiz kerak. Bu borada STEAM texnologiyasi bizga qo'l keladi. STEAM tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika fanlarini uyg'unlikda o'qitish uslubidir. STEAM texnologiyasida nazariy va amaliy bilimlar uyg'unligiga e'tibor qaratiladi. STEAM ta'lim muhitida o'quvchilar bilimga ega bo'ladilar va darhol undan foydalanishni o'rganadilar.

O'quvchilarning mantiqiy fikrlashi va amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan xalqaro baholash dasturlari (PISA, TIMSS) talablariga mos keladigan topshiriqlar bilan ishlashga mo'ljallangan amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari hamda mustaqil bajarishga va ijodiy (kreativ) fikrlashga undovchi amaliy topshiriqlar bilan ishlashni yosh avlod ongiga singdirish o'qituvchi oldidagi asosiy vazifalardan biri sanaladi [1].

Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi famonida ham O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy –axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatdan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsad qilingan [2].

STEAM fan bo'yicha emas, balki mavzular bo'yicha integratsiyalashgan o'qitish tizimidir. STEAM ta'limi deganda amaliy mashg'ulotlar yordamida ilmiy-texnik bilimlarni real hayotda qo'llash tushuniladi.

Hozirgi kunda yangiliklar, yuqori texnikaviy-texnologik innovatsiyalar, ma'lumotlar oqimining o'sib borishi hayotning barcha jabhalarida to'rtinchi texnologik inqilobni yuzaga keltirmoqda. Shaxsning qiziqishlari va jamiyatning talablari o'zgarmoqda. Kundalik hayotni ilmiy-tadqiqot, texnika taraqqiyoti konsepsiyalari bilan ta'limning integrativ yondashuvini STEAM ta'limini joriy etadi. Bunday yondashuvdan maqsad - ta'lim berish orqali butun dunyo taraqqiyoti va iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini

ta'minlashda maktab, jamoatchilikni jalb qilib, ilmiy savodxonlik, raqobatbardoshlikni targ'ib qilishga qaratilgan. Ilgari mehnat darslarida qizlar faqat fartuk tikishni, o'g'il bolalar yog'ochga va metallga ishlov berishni, tasviriy san'at va chizmachilik darslarida rasm va chizmalar, qalam bilan qo'lda chizishni

o'rganishgan bo'lsa, hozirga kunda buning o'zi yetarli bo'lmay qoldi. Bugungi kunda butun dunyo maktab o'quvchilarini robototexnika, modellashtirish, konstruksiyalashtirish, dasturlashtirish, 3D-loyihalashtirish va boshqa ko'plab yangiliklar qiziqtirmoqda. Bunday qiziqishlarni amalda sinab ko'rish uchun yanada murakkabroq bilim, ko'nikma, malakalarni egallash va kompetensiyalarni shakllantirish zarur bo'ladi. Bu o'rinda nafaqat bilish va uddalay olish, balki tadqiqot olib borish va ixtiro qilish talab etiladi. STEAM ta'limi asosida beriladigan bilim, ko'nikma va malakalarning ilmiy jihatdan qanday qilib kundalik hayot bilan bogliqligini ko'rsatish orqali sinfdagi dars mashg'ulotlari va maktabdan tashqari ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv tadqiqotlarini o'tkazish, tajribalarni bajarib ko'rish, loyihalashtirishga yo'naltirilgan ijodkorligini tarbiyalash, yangiliklar yaratishga bolgan qiziqishlarini rivojlantirishga qaratilgan.

STEAM ta'lim texnologiyasi maktab o'quvchilarini yangicha o'qitish metodikasi bo'lib, an'anaviy o'qitish metodikasidan farqli metodika hisoblanadi.

U o'quvchilarni bir vaqtning o'zida to'rtta – **fan (Science), texnologiya (Technology), muhandislik, (Engineering), tasviriy san'at (Art), matematika (Math)** bo'yicha o'qitishga mo'ljallangan. STEAM fan bo'yicha emas, balki mavzular bo'yicha integratsiyalashgan o'qitish tizimidir.

Agar ushbu qisqartmani yoysak, quyidagilarni olamiz: STEAM bu — S – science, T – technology, E – engineering, A – art va M – math. Ingliz tilida bu shunday bo'ladi: tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. Ushbu yo'nalishlar zamonaviy dunyoda eng mashhur bo'lib kelayotganini unutmang. Shuning uchun bugungi kunda STEAM tizimi asosiy tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda. STEAM ta'limi yo'nalishi va amaliy yondashuvni qo'llash, shuningdek, barcha beshta sohani yagona ta'lim tizimiga integratsiyalashuviga asoslangan.

Uning asosiy g'oyasi shundan iboratki, amaliyot nazariy bilimlar singari muhimdir. Ya'ni, o'rganish paytida biz nafaqat miyamiz bilan, balki qo'limiz bilan ham ishlashimiz kerak. Faqat sinf devorlarida o'rganish tez o'zgaruvchan dunyo bilan hamqadam emas. STEAM yondashuvining asosiy farqi shundaki, bolalar turli xil mavzularni muvaffaqiyatli o'rganish uchun ham miyani, ham qo'llarini ishlatadilar. Ular olgan bilimlarni o'zlari "uqib oladilar".

STEAM ta'lim muhitida bolalar bilimga ega bo'ladilar va darhol undan foydalanishni o'rganadilar. Shuning uchun, ular o'sib ulg'ayganlarida va hayotiy muammolarga duch kelganda, atrof muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o'zgarishi bo'ladimi,

bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalaridagi bilimlarga tayanib va birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunadilar. Bu erda faqat bitta mavzu bo'yicha bilimga tayanish etarli emas.

Amaliy qobiliyatga e'tibor berib, talabalar o'zlarining irodasini, ijodkorligini, moslashuvchanligini rivojlantiradi va boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rganadi. Ushbu ko'nikmalar va bilimlar asosiy ta'lim vazifasini tashkil etadi, ya'ni. bu butun ta'lim tizimi nimaga intilishini. Bu nazariya va amaliyotni birlashtirishning mantiqiy natijasidir. STEAM Amerikada ishlab chiqilgan. Ba'zi maktablar bitiruvchilarning martabalarini e'tiborga olishdi va fan, texnologiya, muhandislik va matematika kabi fanlarni birlashtirishga qaror qilishdi va STEM tizimi shu tarzda shakllandi. (Fan, texnika, muhandislik va matematika). Keyinchalik bu erda Art qo'shildi va endi STEAM oxirigacha shakllandi. O'qituvchilar ushbu mavzular, aniqrog'i ushbu fanlardan bilimlar kelajakda talabalarning yuqori malakali mutaxassis bo'lib etishishiga yordam beradi, deb hisoblashadi. Oxir oqibat, bolalar yaxshi bilim olishga intilishadi va uni darhol amalda qo'llashadi [3].

STEAM ta'limi amaliy mashg'ulotlar yordamida ilmiy-texnik bilimlarni real hayotda qo'llash tushuniladi.

Prezident maktablarida "STEAM" ta'lim dasturi asosida o'qish tashkil qilinishi, o'quvchilar o'zlarining qiziqishiga qarab ayrim fanlarni tanlash orqali individual bilim olish imkoniyatiga ham ega bo'lishi bilan umumta'lim maktablaridan tubdan farq qiladi. Chunki Prezident maktablarining asosiy vazifalaridan biri – tabiiy va aniq fanlarni chuqur o'qitish, o'quvchilarning innovatsion bilimlarni o'zlashtirishi, ularning intellektual, ilmiy-ijodiy salohiyatlarini ochib berish va rivojlantirishdan iborat.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, umumta'lim maktablarida ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalanish, ta'lim jarayonlariga STEAM texnologiyasini keng joriy etish, tahsil olayotgan yosh avlodning nazariy bilimlarinigina oshiribgina qolmasdan, ularni tezroq amaliy va kasbiy jarayonlarga kirishga undaydi. Bu esa mamlakatimiz zamonaviy ta'limining yutuqlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Umumta'lim maktablarining milliy o'quv dasturi/ Tabiiy fanlar (SCIENCE).- T.: 2021.-53-b.**
2. "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi
- 3 Jalgashevna, P. G., & Abdimannabovna, M. L. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. *World Bulletin of Social Sciences*, 21, 109-111.
- 4.Jalgashevna, P. G., & Abdimannabovna, M. L. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. *World Bulletin of Social Sciences*, 21, 109-111.
- 5.Pardayeva, G. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. *Academia Repository*, 4(10), 18-23.
- 6.Pardayeva Gulbahor Jalgashevna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. *World Bulletin of Social Sciences*, 21, 109-111.
7. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. *Academia Repository*, 4(10), 18-23.

O'ZBEK TILIDA TARIXIY VA HOZIRGI SO'Z YASALISH HODISASI

Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna

TerDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o`qituvchisi

Sayqanova Begoyim Baydavlat qizi Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 4-kurs talabasi

Annatatsiya. Ushbu maqolada tarixiy so'z yasalishining bugungi kundagi so'z yasalishidan farqli jihatlari va ularning qo'llanilishi haqida so'z boradi. Tarixan yasama bo'lgan so'zlarning ma'noli qismlarga ajratilishi, ularning etimologik tahlili haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: yasama so'z, sinxron va diaxron tushunchalari, tarixiy so'zlar tavsifi, materiallar.

Hozirgi o'zbek tilida yasama so'zlar juda ko'p bo'lib, ular muayyan davrlarda turlicha talqin qilingan. Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, tarixan yasama hisoblangan so'z bugungi nuqtayi nazar bilan qaraganda yasama bo'lmasligi mumkin. Shunga ko'ra ularni ikki guruhga ajratish mumkin:

1. Hozirgi (sinxron) so'z yasalishi

2. Tarixiy (diaxron) so'z yasalishi

Sinxron (**yun. synchronos-bir vaqtli, davrli; syn-birga+chronos-vaqt, davr**) ayni bir davr tilini davr, vaqt omili va lisoniy o'zgarishlarga bog'liq bo'lmagan holda tavsiflashga aloqador atama. Sinxron tilshunoslik tavsif tilshunoslik va umumiy tilshunoslik sifatida ham tanilgan

Diaxron (**yun. dia va chranos-vaqt, zamon**)-til tizimining lingvistik tadqiqot manbasi sifatidagi tarixiy taraqqiyoti. Til birliklarini vaqt nuqtayi nazaridan o'rganish.

XX asrning 2-yarmida diaxron yondashish, til tarixini davrlarga bo'lib o'rganish masalalari ko'rib chiqila boshlangan.

Tilshunoslikda sinxron va diaxron tushunchalari bir-biriga qarama-qarshi qo'yiladi.

Hozirgi (XXI asr) o'zbek tilshunosligida, albatta, yasama so'z qismlari o'rtasida ma'noviy bog'liqlik bo'lishi kerak: bil+im+don+lik.

Tarixiy so'z yasalishiga nisbatan esa bu qoidani to'liq qo'llab bo'lmaydi. Bugungi kunga qadar hozirgi XXI asr o'zbek adabiy tilidagi so'z yasalishi hodisalari haqida darslik, kitob va qo'llanmalarda yetarlicha ma'lumotlar keltirilgan. Bulardan o'zbek tilshunosligida so'z yasash muammolari bo'yicha eng ko'p tadqiqot ishlarini olib

borgan olim Ayyub G‘ulomovdir. U so‘z yasalishi hodisalariga o‘zining quyidagicha ta‘rifini beradi:

"So‘z yasash,umuman qanday usul, qanday vosita bilan bo‘lmasin yangi so‘z hosil qilishdir ".¹

Ammo tarixiy so‘z yasalishi haqidagi ma'lumotlar bugungi kunda juda kam uchraydi. Shuning uchun ham tarixiy so‘z yasalishi haqida ham kengroq to‘xtalish joizdir. Tarixiy yasalish ma‘noviy bog‘liqlik orqali emas,balki maxsus tekshirishlar,tarixiy kuzatishlar orqali aniqlanadi. O‘.Sharipova hamda I.Yo‘ldoshevlarning "Tilshunoslik asoslari" qo‘llanmasida quyidagicha misol keltiriladi:

"...**ko‘rpacha** so‘zining o‘zagi hisoblangan **ko‘rpa** leksemasi ustga yopiladigan, ichiga paxta yoki boshqa narsa solib tayyorlangan narsani ; **-chi**

¹G‘ulomov A.

affiksi esa kichraytirish ma‘nosini bildiradi. Lekin ko‘rpacha so‘zi kichik ko‘rpa degan ma'noni emas,balki o‘tirish joyiga to‘shaladigan narsani bildiradi.

Demak,ko‘rpacha so‘zining ma‘nosini ko‘rpa va **-cha** qismlari ma‘nosi bilan asoslab bo‘lmaydi. Shuning uchun ham bu so‘zning yasalishi tarixiy so‘z yasalishi hisoblanadi" .²

Tarixiy so‘z yasalishiga yana qator so‘zlarni misol qilib keltirish mumkin. Masalan: qattiq, silliq, suyuq,quyuq,ko‘mir kabi so‘zlar tarixiy yasalishda yasalgan.

Qattiq so‘zida asos **qotmoq** fe‘li deb qaraladi,u xuddi hozirgi yasalishda yasama so‘z hisoblangan yumshoq fe‘li tipida yasalgan. Qattiq so‘zi ma‘noning qo‘yish harakati mavjudligi uchun yasama so‘z hisoblangan.

Silliq so‘zi buyumning o‘ta tekisligiga nisbat berib sili fe‘lidan yasalgan.

Suyuq va quyuq so‘zlari ma‘noli qismlarga

²Sharipova O‘.,Yo‘ldoshev I."Tilshunoslik asoslari " Toshkent-2006.

ajratilib suyulmoq va quyulmoq fe‘llariga aloqadorligi uchun yasama so‘zlar qatoriga kiritilgan.

Ammo hozirgi kunda silliq so‘ziga asos bo‘la oladigan sili fe‘li mavjud bo‘lmaganligi uchun, suyuq, quyuq so‘zlari esa bir butunlikdagi yaxlitso‘zlar hisoblanganligi uchun bular yasama so‘zlar hisoblanmaydi.

Ko‘mir yer tagidan kavlab olinganligi,ko‘milgan narsa bo‘lganligi uchun ko‘mmoq fe‘liga **-ir** yasovchisini qo‘shib hosil qilingan: **ko‘m+ir=ko‘mir**

Ushbu so‘z ham yuqoridagi so‘zlar kabi hozirgi kunda o‘z yasamaligini yo‘qotgan.

O'zbek tilidagi qo'shimchalar etimologiyasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, tarixiy qo'shimchalar orasida **-gari, -qari, -kari, -qaru** kabi qo'shimchalar ham uchraydi.

Ichkari, tashqari so'zlari aynan mana shu qo'shimchalar qo'shilishi natijasida yasalgan. Ich o'zagi ichki qism ma'nosini bildiradi; tashqi tomon esa tash deyilgan (Hozirgi kunda bu asos nafaol so'z bo'lib ma'lum o'rinlardagina saqlanib qolgan: Molning olasi tashida, odamniki ichida). Ich, tash asoslariga esa -kari, -qari qo'shimchalari qo'shib yangi so'zlar hosil qilgan. Yana bir bor ta'kidlash kerakki, keltirilgan so'zlarning hammasi diaxron, ya'ni tarixiy so'z yasalihi hisoblanadi va bugungi kunda o'zining yasamalik xususiyatiga ega emas.

Tirik, tiril kabi so'zlarni esa affiksalar qismlari borligi sezilib turganligiga qaramay ma'noli qismlarga ajralmaganligi uchun yasama deya olmaymiz. O'zbek tilida xuddi shu kabi izoh talab qiladigan so'zlar ham ko'p uchraydi. Filologiya fanlari doktori, tilshunos olim A. Hojiyev o'zining "O'zbek tilida so'z yasalihi" qo'llanmasida shu kabi so'zlar ustida to'xtalib shunday deydi:

"U yoki bu so'zning tarkibida mustaqil ma'noli qism yoki yasovchi afrikaning, yoki har ikkisinin (mustaqil ma'noli qism va affiksning) borligi sezilib tursa-da, lekin bu so'zning ma'nosini ajralishi mumkindek ko'ringan qismlari ma'nosi bilan izoh-

lab bo'lmasa, bunday so'z sinxron so'z yasalihiga kirmaydi".³

Akademik olim misol tariqasida bezor, oqlik, qishloq, boshliq kabi so'zlarni keltirar ekan, bu kabi so'zlar yasama hisoblanmasligini, faqatgina soddalashish hodisasi yuz berganini ta'kidlaydi. O'z o'rnida aytib o'tish kerakki, A. Hojiyev "O'zbek tilida so'z yasalihi", "O'zbek tili so'z yasalihi tizimi" kabi qo'llanmalar muallifi hisoblanadi. Ushbu qo'llanmalar o'zbek tilidagi so'z yasalihi to'g'risidagi yangi va qimmatli ma'lumotlarga egaligi bilan ahamiyatlidir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, **diaxron va sinxron** so'z yasaliishlarini bir-biridan farqlashda bevosita o'zbek tilining o'z materiallari asosida ish olib borish tavsiya etiladi. Bunda tarixiy so'zlar lug'ati, o'zbek tilidagi so'zlarning izohi hamda etimologik qo'llanmalar muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek tilida so'z yasaliishini o'rganayotganda, albatta, ularning tarixiy muqobilini ham ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

³Hojiyev A. "O'zbek tilida so'z yasalihi", Toshkent, "O'qituvchi" - 1989

So'nggi yillarda o'zbek tilida yangi so'z yasalihi hodisalariga oid qator ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Shuning natijasi sifatida ko'plab qimmatli qo'llanmalar va kitoblar nashr etildi. Albatta, bu kabi izlanishlarda o'zbek tilshunoslari - U, Tursunov, A. G'ulomov, A. Hojiyev kabi olimlarning xizmatlari beqiyosdir.

Vaqt o'tishi bilan bu yo'nalishga doir tadqiqotlar ko'lami kengayib borayotganligini hisobga olgan holda so'z yasalishi haqidagi har bitta mulohaza va qarashlar ilmiy, nazariy manba sifatida e'tiborga sazovor deyish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hozirgi o'zbek adabiy tili. U. Tursunov. va boshqalar. T. 1992y.
2. O'zbek tili va adabiyoti. Ayrim affikslar haqida ba'zi talqinlar. Muallif: Y. Tojiev.
3. Tilshunoslik asoslari. O'. Sharipova, I. Yo'ldoshev, T. 2006.
4. O'zbek tili so'z yasalishi. A. Hojjiyev, Toshkent "O'qituvchi" - 1989.
5. O'zbek tili so'z yasalish tizimi. A. Hojjiyev.
6. Mukhtarova L.A. Ways of formation of ecological culture in children of primary age // AJMR: Asian Journal of Multidimensional Research Journal. Vol 10, Issue 4, April, 2021. - Pp 648-652. (Impact Factor 7.699).
7. Мухтарова, Л. А. (2017). БОШLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2), 93-94.
8. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. Academia Repository, 4(10), 18–23.
9. Jalgashovna, P. G., & Abdimannabovna, M. L. (2023). PEDAGOGICAL POSSIBILITIES OF TEACHING NATURAL SCIENCES BASED ON STEAM TECHNOLOGY. World Bulletin of Social Sciences, 21, 109-111
10. Shabbazova D.R., Ona tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma –T.: METODIST NASHRYOTI, 2023

**ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY
KOMPETENSIYALARINI MODULLI YONDASHUV ASOSIDA
RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

Pardayeva Gulbahor Jalg`ashovna

TerDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o`qituvchisi

Zaripova Maftuna Zokir

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasining ta'lim jarayonida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini samarali tashkil etishga qaratilgan yondashuv ekanligi, metodika: o'quvchilarga o'qish, yozish, tinglash, gapirish va tushunish kabi nutqiy ko'nikmalarni modullar orqali bosqichma-bosqich o'rgatishni ta'minlashlari haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar : kompetensiya, nutqiy kompetensiya , modulli yondashuv, ta'lim metodikasi , o'quvchi faoliyati, o'qish va yozish, gapirish va tinglash, interaktiv metodlar , differensial yondashuv , kompetensiyalarni rivojlantirish.

"Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi" - bu o'quvchilarning ona tili bo'yicha nutqiy ko'nikmalarini (o'qish, yozish, tinglash, gapirish va tushunish) samarali rivojlantirishga qaratilgan ta'lim metodikasi.

Modulli yondashuv metodikasi o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishni bir necha bosqichga ajratadi, har bir modulda ma'lum bir mavzu yoki ko'nikma bo'yicha chuqur bilim beriladi. Bunday yondashuv, o'quvchilarning o'zlashtirgan materialni bosqichma-bosqich ko'rib chiqib, mustahkamlashga yordam beradi. Modulning har biri o'quvchilarning nutqiy faoliyatini faollashtiruvchi vazifalar va mashqlarni o'z ichiga oladi.

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi metodik tavsiyalarni ko'rib chiqish mumkin:

1. Modul tuzish: Har bir modulni ma'lum bir nutqiy ko'nikma yoki mavzuga qaratilgan holda tashkil etish. Masalan, birinchi modul o'qish va tushunishni rivojlantirishga, ikkinchisi esa yozish va gapirishga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin.
2. Faollashtiruvchi usullar: O'quvchilarning fikrlash, eslab qolish va nutqiy faoliyatni rivojlantirish uchun interaktiv usullar, guruh ishlari, rolli o'yinlar, diskussiyalar va boshqa faoliyatlarni qo'llash.

3. Differensial yondashuv: O'quvchilarning nutqiy imkoniyatlarini hisobga olib, darajalarga bo'lingan mashqlar va topshiriqlarni taklif etish. Bu, o'quvchilarning har biri uchun o'ziga xos darajada o'quv materiallarini taqdim etishga imkon beradi.

4. O'z-o'zini baholash va o'zgarishlarni tahlil qilish: O'quvchilarga o'zlarining nutqiy faoliyatlarini baholash imkoniyatini berish, bu orqali o'zgarishlarni kuzatish va rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash.

5. Boshqa fanlar bilan integratsiya: Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishda boshqa fanlar, masalan, adabiyot, tarix yoki san'at darslarini integratsiya qilib, o'quvchilarning kengaytirilgan bilimlarini rivojlantirish.

Bunday metodika o'quvchilarni faollashtirib, ular orasida jamoaviy ish, o'z fikrini ifodalash va boshqalarning fikrini tinglash kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ona tili o'qitish metodikasi taraqqiyoti hamda bu fanning sifat va samaradorligini oshirish asosiy maqsad qilib belgilangan. O'qituvchi ona tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning ilmiy salohiyatini o'stirish bilan birga mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur qilish, kreativ yondashish ko'nikmalarini rivojlantirishi zarur. Shu bois mavzuga oid mashqlar va topshiriqlarni o'quvchilarning o'zlari mustaqil bajarishini nazorat qilish va matnlar mazmunidan anglashiladigan asosiy mohiyatni qay darajada tushunib olganligini nazorat qilish hamda ilmiy va badiiy tafakkur va idrok qilish ko'nikmalarini tekshirish muhim o'rin egallaydi. Zero, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"1,- deb e'tirof qilinishi ona tili o'qitish metodikasi oldiga tashabbuskor, izlanuvchan, intiluvchan va raqobatbardosh bilim egalarini tarbiyalash kabi dolzarb vazifani qo'yadi. Shunga ko'ra ona tili darslarida o'quvchilarning yuqori darajada bilimni oshirish asnosida nutqiy ko'nikmalari rivojlantirish zarur. O'quvchilarda ilmiy tafakkur potensialining o'sishi, kasbiy kompetentlikning faollashuvi, izlanuvchan, yangilikka intilgan, harakatchan, tashabbuskor, o'zining professional maqsadlarini aniq angelaydigan, yetuk, barkamol shaxs bo'lib yetishishiga ijobiy, samarali ta'sir ko'rsatadi. Rivojlangan mamlakatlarning ilg or o'qitish uslublari ommalashmoqda. Ona tili ta'limi har bir millatning taraqqiyot darajasini belgilab beruvchi muhim omildir, agar barcha sohada ilmiy renessansni amalga oshirmoqchi bo'lsak, buni ona tili talimini takomillashtirishdan boshlash kerak.

O'quvchilarda til qurilishiga oid o'zlashtiriladigan amaliy bilimlarni (fonetika (orfoepiya), leksika, so'z tarkibi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) malaka talablarini

rivojlantirish va takomillashtirishda esa ona tili o'qituvchisining o'rni beqiyosdir. Bu xususida psixolog olim E.G'oziyev shunday deydi: "O'smirning to'g'ri mantiqiy fikrlashini rivojlantirish borasida ona tili va adabiyot o'qituvchisining roli juda muhimdir. U hamma vaqt o'quvchilarni to'g'ri jumla tuzishga, ravon mulohaza qilishga, fikr yuritishga, yozish o'rgatib boradi". Demak, nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida ona tili o'qituvchisi kontekstli o'qitish va zamonaviy yondashuvlar asosida o'quvchilarga mazmunan va grammatik jihatdan to'g'ri jumla tuzishni, mustaqil fikr yuritishni hamda o'z fikr-mulohazalarini og'zaki hamda yozma bayon qilishda olingan bilimlarni amalda qo'llay olishni o'rgatib boradi. Ona tili nafaqat barcha fanlarni o'zlashtirishda, balki umuman, jamiyatda insonlarning o'zaro munosabatga kirishishida - muloqotning shakllanishida ham ahamiyatlidir. Ona tili darslarida milliy til -ona tilini o'qitishda har bir sinfda o'quvchilar egallashi ko'zda tutilgan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt lisoniy ko'nikmasini, ya'ni nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha talab etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yori rivojlantirilib boriladi.

Umumta'lim maktablarida ona tili, o'zbek tili bo'yicha amalda bolgan dasturlarning mazmuni va asosiy yo'nalishlari 1950- yillarning o'rtalarida shakllangan bo'lib, shundan beri ular ayrim o'zgarishlar, to'ldirishlar bilan bugunga qadar kun tartibidan tushgani yo'q. Shu asosda darsliklar yaratildi, ular takror-takror davr sinovidan o'tdi. Bir tomondan qaraganda bu boradagi ishlar takomillashib, mukammallashib borganga o'xshab ko'rinadi. Biroq ijtimoiy hayotimizda keyingi chorak asrdan ko'proq o'tgan vaqt mobaynida siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy, ma'rifiy jihatdan keskin o'zgarishlar ro'y berdi; milliy dunyoqarashimizda, shu bilan bog'liq shaxs tarbiyasiga munosabat masalasida yangilanishlar kuzatildi; mustaqillik mafkurasi jamiyatning har bir a'zosi, har bir sohasi, har bir ko'rinishi oldiga yangicha talablarni qo'ydi. Jamiyatimizda ulkan o'zgarishlar ro'y berdi va ro'y bermoqda. Shunday o'zgarishlar sirasida o'zbek tilshunosligi va uning tadriji bilan bog'liq yangilanishlar ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Jumladan, o'zbek tilshunosligida tilni umumiylik, mohiyat, imkoniyat, sabab xarakteridagi tizim; nutqni esa alohidalik, hodisa, voqelik, oqibat sifatida o'rganuvchi substantsial tilshunoslik yo'nalishi shakllandi, rivojlandi, ulkan yutuqlarni qo'lga kiritdi. Biroq bu yangilanishlarning barchasi ta'lim tizimi bosqichlarida saralanib, birdek qabul qilingani yo'q. Jumladan, o'zbek substantsial tilshunosligining yuzaga kelishi uchun poydevor vazifasini o'tagan an'anaviy tilshunoslik yutuqlari oliy ta'lim dastur-u darsliklarida ham, o'rta maxsus ta'lim tizimida ham, maktab programmasida ham yangi yo'nalish yutuqlari bilan qorishib ketdi. Bir-birini rad etuvchi nazariy bilimlar maktab darsliklarida ko'plab uchrashi ham achinarli holdir. Atrofimizga nazar tashlasak, ilgor davlatlarning ko'pida ona

tilidan talim mazmuni tubdan yangilandi. "Talim mazmuni sirasida o'quvchilarga taqdim etilayotgan bilimlar ularning ijtimoiy ehtiyojlarini qondira olishi, ularni ijodkorlikka, bunyodkorlikka undashi lozim" 7 ligi belgilandi.

Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalari ham rivojlantirilib boriladi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan axborot asrida til o'qitish tizimida ham zamonaviy yondashuvlar, interfaol metodlar va zamonaviy didaktik vositalardan foydalangan holda o'quvchilarda tinglash, so'zlash, o'qish va yozish nutqiy ko'nikmalarni kompleks rivojlantirish bugungi davr talabidir. Shu nuqtayi nazardan amaliyotda o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Ona tili darslarida qo'llaniladigan ta'lim metodlari va didaktik vositalar tizimi quyidagicha mazmunga ega bo'lishi tavsiya etiladi:

- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishga oid berilgan nazariy ma'lumotlar;
- o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning so'zlash ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning yozish ko'nikma va malakalarini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda matn va matn ustida ishlashga oid mashq va topshiriqlar tizimi;
- o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda rasmi mashq va topshiriqlar tizim

Nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish: Maqsad, o'quvchilarning o'qish, yozish, gapirish, tinglash va tushunish kabi nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Bu kompetensiyalarni bir nechta bosqichda, modul shaklida o'rgatish usuli ta'lim jarayonini samarali qiladi.

Modulli yondashuv: O'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini modullar orqali o'rgatish, har bir modulda ma'lum bir kompetensiyani rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu yondashuv orqali o'quvchilar bosqichma-bosqich yuksalish imkoniyatiga ega bo'ladi. Interaktiv metodlar: O'quvchilarni faol ishtirok etishga undash uchun interaktiv metodlar, guruh ishlari, diskussiyalar va boshqa usullar qo'llaniladi. Bu usullar o'quvchilarning o'z fikrlarini ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot qilish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, "Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasi" mavzusi o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirishni ko'zda tutadi. Modulli yondashuvda, har bir modul o'quvchilarga turli nutqiy faoliyatlarni (tinglash, gapirish, o'qish, yozish) rivojlantirish uchun alohida maqsad va vazifalar qo'yiladi. Metodika o'qituvchiga o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muayyan reja asosida ishlash imkonini beradi, shu bilan birga o'quvchilarni turli sharoitlarda va turli vazifalar orqali samarali nutqiy faollikka tayyorlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. M. Mirziyoyev „ Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent 2016-yil . 14-bet
2. Shabbazova D.R., Ona tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma -T.: METHODIST NASHRYOTI, 2023
3. Мухтарова, Л. А. (2017). BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI
4. TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2),93-94. 12. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. Academia Repository, 4(10), 1823.
5. Davlatovna N. R. Indikatorlar asosida boshlang 'ich sinf o 'quvchilari faoliyatini diagnostika qilishning o 'ziga xosligi //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1A. – C. 51-55.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI.

Pardayeva Gulbahor Jalg`ashovna

TerDPI Boshlang'ich ta'lim kafedrası o`qituvchisi

Qarshiyeva E`zoza O`ktamovna

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola ona tili darslarida o`quvchilarning nutqiy kompetensiyasini modulli yondashuv asosida rivojlantirish metodikasini o`rganishga bag`ishlangan. Maqolada modulli yondashuvning mohiyati va uning ta'lim jarayonida qanday samarali qo`llanilishi ko`rib chiqiladi. Nutqiy kompetensiyaning ta'limdagi ahamiyati, modulli yondashuvning afzalliklari, metodikasi va o`quvchilarning nutqiy ko`nikmalarini rivojlantirishda qo`llaniladigan interaktiv va ijodiy metodlar tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada bu yondashuvni joriy etishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va ularni hal etish uchun taklif qilingan yechimlar keltirilgan. Maqola o`qituvchilarga o`quvchilarning nutqiy kompetensiyasini samarali rivojlantirish uchun modulli yondashuvni amalda qo`llash bo`yicha tavsiyalar beradi. Mazkur ish ta'lim tizimini yangilash va o`quvchilarga zamonaviy ta'lim usullarini o`rgatish istagidagi pedagoglar uchun foydali bo`lishi mumkin.

Kalit so`zlar: ona tili, nutqiy kompetensiya, modulli yondashuv, ta'lim metodikasi, interaktiv metodlar, ijodiy yondashuv, o`quvchilar, pedagogik texnologiyalar, dars jarayoni, ta'lim innovatsiyalari, shaxsiy rivojlanish, nutqiy ko`nikmalar, o`qituvchilar uchun tavsiyalar, pedagogik metodlar.

The Methodology for Developing Students' Linguistic Competencies in Native Language Lessons Using a Modular Approach

Annotation: This article explores the methodology for developing students' linguistic competencies in mother tongue lessons using a modular approach. The article discusses the essence of modular approach and its effective application in the teaching process. It analyzes the importance of linguistic competency in education, the advantages of modular approach, its methodology, and the interactive and creative methods used to develop students' linguistic skills. The article also highlights the challenges faced in implementing this approach and suggests solutions to overcome them. The work provides recommendations for teachers on how to effectively apply

the modular approach to enhance students' linguistic competencies. This article will be valuable for educators seeking to innovate and teach modern educational methods.

Keywords: mother tongue, linguistic competency, modular approach, teaching methodology, interactive methods, creative approach, students, pedagogical technologies, lesson process, educational innovations, personal development, linguistic skills, recommendations for teachers, pedagogical methods.

Kirish : Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri – o'quvchilarda o'z fikrini erkin, aniq va ravon ifoda etish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Ayniqsa, ona tili darslari bu maqsadga erishishning asosiy vositasi hisoblanadi. O'quvchilarning nutqiy kompetensiyasi ularning jamiyatda muloqot qilish, o'z g'oyalarini taqdim etish va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shunday bo'lsa-da, ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun zamonaviy yondashuvlarni qo'llash muhimdir. Modulli yondashuv o'quvchilar bilimini tizimli va bosqichma-bosqich rivojlantirishga yordam beradi.

Asosiy qism: Nutqiy kompetensiya va uning ahamiyati

Nutqiy kompetensiya o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqda erkin muloqot qilishi, fikrlarini izchil va mantiqiy tarzda bayon etishi uchun zarurdir. Nutqiy ko'nikmalar shaxsning intellektual va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, bu kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan usullarni ta'lim jarayoniga kiritish muhimdir.

Modulli yondashuv – ta'lim jarayonini o'zaro bog'liq va maqsadli qismlarga ajratish orqali o'quvchilarning bilimini chuqurlashtiruvchi samarali usuldir. Har bir modulda aniq maqsad, mavzuni o'zlashtirish uchun bosqichma-bosqich topshiriqlar va amaliy mashg'ulotlar belgilangan bo'ladi. Modulli yondashuvning afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim: Har bir o'quvchining individual xususiyatlari inobatga olinadi.
2. O'quvchilarning mustaqilligini oshirish: Topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilar o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.
3. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim: O'rganilgan nazariy bilimlar darhol amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlanadi.

Modulli yondashuv asosida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasi

1. Modulni to'g'ri tuzish: Har bir modulda mavzuga oid nazariy bilimlar va amaliy topshiriqlar aniq rejalashtirilishi lozim. Masalan, "So'z birikmasi va gap" moduli davomida o'quvchilar nazariy tushunchalarni o'zlashtirgach, jumlar tuzish va tahlil qilish kabi amaliy mashg'ulotlar bilan shug'ullanishadi.

2. Faoliyatga asoslangan o'qitish metodlari: Interaktiv va ijodiy metodlar orqali o'quvchilar darsga faol jalb etiladi. Masalan: Klaster usuli: O'quvchilar o'z fikrlarini mantiqiy ravishda tizimlashtirishga o'rganadilar.

Rolli o'yinlar: O'quvchilar turli vaziyatlarda o'z fikrlarini qanday ifodalashni mashq qiladilar.

3. Muammoli vaziyatlardan foydalanish: O'quvchilarga dolzarb masalalar bo'yicha muhokama o'tkazish topshiriladi. Bu ularning fikrlash, asoslash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

4. Axborot texnologiyalaridan foydalanish: Dars jarayonida taqdimotlar, interaktiv o'yinlar va onlayn platformalar nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ona tili darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini modulli yondashuv asosida rivojlantirish uchun o'qituvchilarga tavsiyalar:

1. Modulli yondashuvni tizimli ravishda joriy etish: Har bir modulni o'z maqsadi va mavzusi bo'yicha aniq rejalashtirish lozim. O'quvchilarni nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish uchun har bir modulda nazariy bilimlar bilan birga, amaliy mashqlar va topshiriqlarni ham qo'shish zarur. Shu bilan birga, darsda faollikni oshirish uchun o'quvchilarga turli rolli o'yinlar, klaster usullari va guruhli ishlarga ko'proq e'tibor qaratish kerak.

2. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash: O'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda axborot texnologiyalaridan keng foydalanish zarur. O'qituvchilarga interaktiv taqdimotlar, onlayn platformalar va video ta'lim vositalaridan foydalanish tavsiya etiladi. Bu texnologiyalar o'quvchilarni darsga yanada qiziqtiradi va ularning bilimlarini samarali mustahkamlaydi.

3. O'quvchilarning mustaqil ishlashiga imkon yaratish: Darsda o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'z bilimlarini amaliy mashqlar orqali mustahkamlashlariga imkon berish muhimdir. Har bir modulda mustaqil ishlash uchun topshiriqlar va uy vazifalari belgilanishi, bu orqali o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyati oshiriladi.

4. Darsda vaqtdan samarali foydalanish: O'qituvchilar dars davomida vaqtni to'g'ri taqsimlashga e'tibor berishlari lozim. Tezkor va samarali vaqt taqsimoti yordamida o'quvchilarga har bir modullarni o'zlashtirish uchun yetarli vaqt ajratiladi.

Xulosa: Modulli yondashuv asosida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish bugungi kun ta'limining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu yondashuv nafaqat bilimni samarali o'zlashtirishga, balki o'quvchilarning shaxsiy va ijodiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ona tili o'qituvchilari darslarni modulli yondashuv asosida tashkil etish va innovatsion usullardan keng foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudoyberdiyeva, N. (2018). O‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Mirzaeva, L. (2017). Modulli ta’lim: nazariy asoslar va amaliyot. Tashkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. Suyarov, Sh. (2019). Pedagogik texnologiyalar va metodlar. Tashkent: Yangi nashr.
4. Salimov, A. (2020). O‘qitishning innovatsion metodlari: metodologiya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.
6. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
7. Yunusova, R. (2021). Modulli yondashuv asosida ta’lim: nazariy va amaliy masalalar. Tashkent: Ta’lim nashriyoti.
8. Zohidov, A. (2020). Pedagogik metodlar va ularning ta’limda qo‘llanilishi. Tashkent: O‘qituvchi.
2. Shabbazova D.R., Ona tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma -T.: **METHODIST NASHRYOTI, 2023**
3. Мухтарова, Л. А. (2017). **BOSHLANG'ICH SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI**
4. **TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.** Апробация, (2),93-94. 12. Gulbahor Pardayeva. (2023). THE IMPORTANCE OF STEAM TECHNOLOGY AND ITS USE IN TEACHING NATURAL SCIENCES. Academia Repository, 4(10), 1823.

ONA TILINI O'QITISHDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISH

Erdanova Zamira Olimovna

Termiz davlat pedagogika institute “Boshlang’ich ta’lim ” kafedrası o’qituvchisi

Ne’matullayeva Durdona

Termiz davlat pedagogika institute “Boshlang’ich ta’lim ” yo’nalish talabasi

Annotatsiya. Maqola matnini o'qitishda ishlash jarayoni, ayniqsa ona tili o'qituvchilari uchun muhimdir, chunki maqolalar o'quvchilarga tilning turli jihatlarini o'rganishga yordam beradi. Maqolaga annotatsiya yozish, o'quvchining matnini tushunishi va o'z fikrini aniq ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: Ona tili, o'qitish metodikasi, matn ustida ishlash, ta'lim jarayoni, tilni rivojlantirish, grammatika, tushunish, tahlil, yozish, fikr ifodalash.

Аннотация. Процесс написания статьи в обучении важен, особенно для учителей-носителей языка, поскольку статьи помогают учащимся изучить различные аспекты языка. Написание аннотации к статье развивает умение студента понимать текст и четко выражать свое мнение.

Ключевое слово: Родной язык, методика преподавания, работа над текстом, учебный процесс, развитие речи, грамматика, понимание, анализ, письмо, выражение мнения.

Abstract. The process of writing an article in teaching is important, especially for native language teachers, because articles help students learn different aspects of the language. Writing an annotation to the article develops the student's ability to understand the text and clearly express his opinion.

Key words: Mother tongue, teaching methodology, working on the text, educational process, language development, grammar, comprehension, analysis, writing, expression of opinion.

Kirish. Ona tilini o'qitishda matnini o'qish va unga ishlash jarayoni muhim o'rin tutadi. Matnini o'qitish nafaqat tilni, balki o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi, ularga nutqni to'g'ri va aniq ifodalashni o'rgatadi. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash o'quvchilarga grammatikani, leksikani, mantiqiy fikrlashni va tilning turli jihatlarini tushunishga yordam beradi. Matn — bu til vositalaridan tashkil topgan va ma'lum bir mazmunni ifodalovchi yozma yoki og'zaki nutqdir. Matnini o'qish, uning mazmunini tushunish, grammatika va leksik jihatlarini tahlil qilish ona tilini o'qitishda asosiy metodlardan biridir. Matnini o'qitishda uning turiga qarab (hikoya, maqola, esse,

insholar va boshqalar) o'qitish metodlari farqlanishi mumkin. Maqolalar, she'rlar, hikoyalar va boshqa turdagi matnlar o'quvchilarga tilni samarali o'rgatish imkonini beradi, chunki ularning tarkibida ko'plab grammatik va leksik shakllar mavjud. Matnni o'qish va tahlil qilish — bu ona tili o'qituvchisining eng asosiy vazifalaridan biridir. Matnni o'qib chiqish jarayonida o'quvchilar quyidagilarni amalga oshiradilar: Matnning asosiy g'oyasini aniqlash: O'quvchilar matnning markaziy fikrini tushunishga harakat qiladilar. Leksik va grammatik jihatlarni tahlil qilish: Matndagi yangi so'zlar, iboralar va grammatik qoidalar ko'rib chiqiladi. Matnning tuzilishini o'rganish: Matnning kirish, rivojlanish va xulosa qismlarini tahlil qilish. Matndan asosiy fikrlarni ajratib olish: O'quvchilar matndan muhim ma'lumotlarni ajratib olishadi.

Matn ustida ishlashda uning mazmuni, asosiy fikrlari va uslubi haqida o'quvchilar bilan muhokama qilish muhimdir. O'qituvchi talabalarga matn bo'yicha savollar berib, ular bilan matnni muhokama qilishga undaydi. Bu jarayon talabalarga quyidagilarni o'rganishga yordam beradi: Tanqidiy fikrlash: O'quvchilar matndagi fikrlarni tahlil qilishni va ularni o'z nuqtai nazaridan baholashni o'rganadilar. Qarashlar va fikrlar almashish: Matnni o'qigan talaba o'z fikrlarini boshqalar bilan bo'lishadi va boshqalarning fikrlarini eshitib, o'z qarashlarini rivojlantiradilar. Matnni o'qishdan so'ng, o'quvchilar matndan olingan asosiy fikrlarni, leksik va grammatik elementlarni yozma ishlarida qo'llashadi. Bu quyidagi ishlarni o'z ichiga oladi: Matnning qisqacha tavsifini yozish orqali uning asosiy g'oyalarini va tarkibini ifodalash. Insho yoki esse yozish: Matndan olingan g'oyalar asosida o'z fikrini yozma tarzda ifodalash. Matn asosida yangi hikoyalar yoki qisqa asarlar yaratish.

Matnni og'zaki tarzda ishlash orqali o'quvchilar o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashga o'rganadilar. O'qituvchi matn bo'yicha savollar beradi va talabalardan:

Matnni qisqacha izohlash,

Matnni muhokama qilish,

Fikrlarini erkin ifodalashni so'raydi.

Bu usul o'quvchilarning nutq malakalarini rivojlantiradi va ularning o'zaro muloqotda samarali bo'lishlariga yordam beradi. Matnni yaratish, ya'ni o'z fikrlarini yozma yoki og'zaki tarzda ifodalash, o'quvchilarga yaratuvchanlikni rivojlantiradi. Matn yaratish jarayonida o'quvchilar quyidagilarga o'rganadilar: Mavzuga oid matn yaratish: O'quvchilar berilgan mavzu asosida matn yaratishadi. Tuzilishga rioya qilish: O'quvchilar matnning tuzilishiga (kirish, rivojlanish, xulosa) amal qilishni o'rganadilar. Tilni to'g'ri ishlatish: Yozma yoki og'zaki matnda grammatika, leksika va uslubni to'g'ri ishlatishni o'rganadilar. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash — bu nafaqat grammatika va leksikani o'rganish, balki talabalarga tilni to'liq tushunish va

mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Matnni o'qish, tahlil qilish, muhokama qilish, yozma va og'zaki ishlar qilish orqali o'quvchilar tilni samarali o'rganadilar va uning barcha jihatlarini mukammal egallaydilar. Matn ustida ishlash usullari o'qituvchi va talabalar o'rtasida samarali kommunikatsiyani tashkil etadi va o'quvchilarning tahliliy, kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ona tilini o'qitish jarayonida matn ustida ishlash muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon orqali o'quvchilar tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki uning mantiqiy va ma'naviy strukturalarini ham tushunib o'rganadilar. Matn ustida ishlash metodikasi o'qituvchilarga talabalar bilan samarali muloqot qilish, ularga tilni yoritishda yangi yondoshuvlar taqdim etish imkonini beradi. O'qitishda matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatish, balki talabalarga tanqidiy fikrlash va mantiqiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Matnni o'qitishda eng muhim qadamlaridan biri uning tahlilini o'tkazishdir. O'qituvchi matnni o'qib chiqib, uning mazmunini, tuzilishini, asosiy fikrlarini aniqlaydi. Bu bosqichda quyidagi savollarni muhokama qilish mumkin: Kim, nima, qachon, qayerda, nega va qanday savollariga javob beriladi? Matnning strukturasidagi o'zgarishlar va rivojlanishlar qanday bo'ladi? Bu savollar orqali talaba matnni to'liq va mantiqiy tushunishga yordam beradi.

Matn ustida ishlash jarayonida o'qituvchi, talabalarga matnni boshqa ko'nikmalar bilan bog'lashni taklif qiladi. Leksik tahlil: Matndagi yangi so'zlar, ularning ma'nosi va foydalanish konteksti. Grammatika tahlili: Matnda ishlatilgan grammatik konstruksiyalarni aniqlash va ularni izohlash. Stilistika va uslub: Muallifning yozish uslubi, stilistik vositalar va ularning matndagi roli. Bu usul o'quvchilarga matnni ko'proq qamrab oluvchi va kompleks tarzda tushunishga yordam beradi. Matnni o'qiganidan so'ng talaba matndagi asosiy fikrlarni va g'oyalarni ajratib olishlari kerak. Bu qadam matnni qisqacha tavsiflash yoki annotatsiya yozishda zarurdir. O'quvchilar:

Asosiy fikrlarni ajratib olish,

Muallifning nuqtai nazarini tushunish,

Matndan olingan ma'lumotni umumlashtirishga harakat qilishlari kerak.

Matn ustida ishlashda, faqatgina matnni tushunib, o'qish emas, balki uni tahlil qilish va kritik yondashuvni rivojlantirish muhimdir. Talabalar muallifning fikrlarini o'zgacha nuqtai nazardan ko'rib chiqishi, matndagi ishonchlilik, dalillarga asoslanganligini va fikrlarni qayta baholashni o'rganishlari kerak. Matnni o'qish va tahlil qilishdan tashqari, talabalar unga asoslangan yozma va og'zaki ishlarni ham amalga oshiradilar. Bu jarayon: Talabalar matndan olingan asosiy g'oyalarni qisqacha yozib, o'z fikrlarini ifodalashadi. Annotatsiya, insho, referat yozish kabi ishlanmalar

ko'nikmalarni rivojlantiradi. Og'zaki ishlar: Talabalar matn asosida munozara, prezentatsiya yoki qisqa chiqishlar qiladilar. Bu talabalarga fikrlarini to'g'ri va aniq ifodalashni o'rgatadi. Matn ustida ishlashning yana bir muhim jihati bu o'quvchilar orasida matnni muhokama qilishdir. O'qituvchi talabalarni matnni o'qishga va o'zaro fikr almashishga undaydi. Bu metod nafaqat tilni o'rgatish, balki talabalarni tanqidiy fikrlashga, boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o'rgatadi.

Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash nafaqat grammatika va leksikani o'rgatish, balki talabalarga tilni to'liq tushunish va unga mantiqiy, tanqidiy yondashuvni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Matnni tahlil qilish, asosiy g'oyalarni ajratish va tanqidiy fikr yuritish, o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, bu jarayon o'quvchilarga matnlarni nafaqat o'qish, balki ular bilan ishlash va ular asosida yaratish imkoniyatini ham taqdim etadi.

Muhokama va natijalar. Ona tilini o'qitish jarayonida matn ustida ishlash, o'quvchilarni tilni nafaqat grammatika va leksika nuqtai nazaridan, balki uning kommunikativ va mantiqiy jihatlari bilan ham tanishtirishga imkon beradi. Matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatish, balki talabalarni tanqidiy fikrlashga, o'z fikrlarini erkin va aniq ifodalashga, shuningdek, tilni ijtimoiy va madaniy kontekstda qo'llashga o'rgatadi. Ushbu maqolada, ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash metodikasining ahamiyati, asosiy metodlari va natijalari haqida muhokama qilinadi. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash nafaqat til o'rgatishni, balki o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, tahliliy yondashuvga va tanqidiy fikr yuritishga undaydi. Matnni o'qish, uning tarkibini tahlil qilish, asosiy g'oyalarni ajratib olish va izohlash o'quvchilarga tilning tuzilishi, ma'nosi va konteksti haqida chuqurroq tushuncha beradi. Buning natijasida o'quvchilar nafaqat grammatik jihatdan, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham tilni samarali qo'llashni o'rganadilar.

Matn ustida ishlash jarayonida talaba quyidagi asoslarga e'tibor qaratishi kerak: Grammatik tahlil: Matndagi grammatik shakllarni aniqlash, ularning ishlatilishi va tuzilishini o'rganish. Leksik tahlil: Matndagi yangi so'zlarni va iboralarni aniqlash, ularning ma'nosini va kontekstda qanday ishlatilganini tushunish. Mantiqiy tahlil: Matnning mantiqiy tuzilishini o'rganish, uning fikrlarning birbiriga qanday bog'langanligini tushunish. Usul va uslub: Matnning yozilish uslubi va uning til vositalaridan qanday foydalanilishini o'rganish. Tilni chuqurroq tushunish: Matnni tahlil qilish va uning asosiy g'oyalarini aniqlash, o'quvchilarga tilni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tushunishga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: O'quvchilar matnni tahlil qilganda, muallifning fikrlarini baholash va o'z nuqtai nazarini bildirishni o'rganadilar. Bu esa tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Kompleks o'rganish yondoshuvi: Matn ustida ishlash grammatikadan

tashqari, stilistika, leksika va mantiqiy tahlilni o'z ichiga oladi. Bu metod orqali talaba tilni keng ko'lamda o'rganadi. O'zaro fikr almashish: Matnni muhokama qilish va guruhlar orasida fikr almashish, o'quvchilarga o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rgatadi.

Biroq, matn ustida ishlashda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud bo'lishi mumkin. Bular quyidagilarni o'z ichiga oladi: Grammatika va leksika bilan bog'liq qiyinchiliklar: O'quvchilar ba'zida murakkab grammatika yoki yangi so'zlarni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Matnni tahlil qilishda ba'zi talabalar muallifning fikrini to'g'ri baholashda yoki o'z nuqtai nazarini aniqlashda qiynalishlari mumkin. Matnlarning murakkabligi: Ba'zi matnlar murakkab bo'lib, ularni to'liq tushunish uchun talabalar ko'proq vaqt va kuch sarflashlari zarur. Matn ustida ishlash ona tilini o'qitishda yuqori samaradorlikka erishish uchun muhim metodlardan biridir. Bu metod o'quvchilarga quyidagi natijalarni beradi: Yuqori natijalarga erishish: Matn ustida ishlash o'quvchilarning tilni o'rganishdagi muvaffaqiyatini oshiradi, chunki ular nafaqat grammatika va leksikani o'rganadilar, balki tahliliy va tanqidiy fikrlashni ham rivojlantiradilar. Nutqning rivojlanishi: Matn ustida ishlash o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqlarini yaxshilashga yordam beradi. O'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni o'rganadilar. Ijtimoiy va madaniy tushuncha: Matnlarni o'rganish orqali o'quvchilar tilning madaniy va ijtimoiy jihatlarini yaxshiroq tushunadilar va ularni kundalik hayotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash jarayoni o'quvchilarga grammatik, leksik, mantiqiy va stilistik jihatlarini tushunishga yordam beradi. Bu metod orqali talaba tilni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham o'rganadi. Matnni tahlil qilish va muhokama qilish orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil qilish va o'z fikrlarini aniq ifodalash ko'nikmalari rivojlanadi. Shu bilan birga, matn ustida ishlash o'quvchilarga o'zaro fikr almashish, tilni chuqurroq tushunish va ijtimoiy madaniy kontekstda qo'llash imkoniyatini beradi.

Xulosa. Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash metodikasi o'quvchilarning tilni chuqurroq tushunishi, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, va o'z fikrlarini aniq va to'g'ri ifodalashda katta ahamiyatga ega. Matnni o'qish, tahlil qilish, va muhokama qilish orqali o'quvchilar grammatika, leksika, va stilistikani amaliy tarzda o'rganadilar. Shuningdek, matn ustida ishlash talabalarni tanqidiy fikrlashga, o'z nuqtai nazarini shakllantirishga va boshqalar bilan samarali muloqot qilishga o'rgatadi. Biroq, matn ustida ishlash jarayonida ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud bo'lib, o'quvchilar murakkab grammatika va yangi so'zlarni o'rganishda yoki matnning mantiqiy tuzilishini tahlil qilishda qiynalishlari mumkin. Shunga qaramay,

matn ustida ishlashning afzalliklari, jumladan, tilni chuqur tushunish, tanqidiy fikrlash, va nutq malakalarini rivojlantirish, bu metodni ona tili o'qitishda samarali yondashuv sifatida ko'rsatadi. Natijada, matn ustida ishlash nafaqat tilni o'rgatish, balki o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga, muloqot va tahlil qilish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi, shuningdek, tilning ijtimoiy va madaniy jihatlarini tushunishga imkon yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Nazarov, S. (2014). Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Mirmuhamedov, B. (2010). Pedagogikada matnli faoliyat va uning metodikasi. Toshkent: Science and Education Publishing.
3. Akhmedov, A. (2017). Ona tili va adabiyot o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan.
4. Erdanova Zamira Olimovna. (2023). ILLUMINATION OF THE PROBLEM OF USING THE PEDAGOGICAL APPROACHES OF ALHAKIM ATTERMIZI IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. World Bulletin of Social Sciences, 27, 1317. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3221>
5. Erdanova Zamira Olimovna REFLECTIVE IN FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS CULTURE DEVELOPMENT PROCESSES IMPROVEMENT International Journal of Pedagogics. VOLUME04ISSUE04PAGES:8790, 2024yil. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume04Issue0416>
6. Erdanova Zamira Olimovna., Safarqulova Nasiba Olimjonovna Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida refleksiv ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonlarini takomillashtirish INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS. Volume 01, Issue 02, 2024, 2024yil.

***BO'LAJAK TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARINING KREATIVLIK
QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH.***

Termiz davlat pedagogika instituti 1-kurs talabasi.

32

Annotatsiya. Ushbu maqolada *bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchisining kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish* metodikasiga oid mulohazalar bayon yetilgan.

Kalit so'z: texnologiya, kasb, kompetensiya, innovatsiya, ta'lim, axborot, mutahassis, ishlab chiqarish, tadqiqot, tarbiya, kreativ, innovasiya.

Abstract. This article contains comments on the methodology of developing the creative abilities of the future technological education teacher.

Key words: technology, profession, competence, innovation, education, information, specialist, production, research, education, creative, innovation.

Абстрактный. В данной статье содержатся комментарии к методике развития творческих способностей будущего учителя технологического образования.

Ключевые слова: технология, профессия, компетентность, инновация, образование, информация, специалист, производство, исследование, образование, креатив, инновация.

Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev yurtimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish g'oyasini ilgari surgan davrning o'zidayoq, ilm-fan, ta'lim-tarbiyaga alohida urg'u bergan edi.

Yurtimiz qadim zamonlardan boshlab o'zining ilm-fan sohasidagi yutuqlari bilan jahon tamaddunining rivojiga ulkan hissa qo'shib kelgan. Birinchi va ikkinchi Renessans davri aynan mamlakatda boshqaruv tizimining izchilligi hamda ilm ahliga ko'rsatilgan alohida e'tibor tufayli yuzaga kelgan. Bugungi kunda yuksak yuksak malakali muallim va murabbiylar, professor-o'qituvchilar, haqiqiy ziyolilarga alohida ahamiyat qaratilmoqda.

“Kreativlik - insoniyat necha ming yillik tadrijiy rivojlanishi davrida alohida kishilarning ilm-fanda erishgan oliy ne'mati bo'lib, bugungi kundagi insoniyat yaratayotgan barcha moddiy hamda ma'naviy boyliklar esa ana shu oliy ne'matning u yoki bu ko'rinishidir”. Fanlar ko'p asrlar mobaynida to'plangan bilimlarning yozma majmuasi bo'lib, u bashariyatning tabiatni o'z ehtiyojlari yo'lida faol suratda o'zlashtirishi va o'zgartirishi natijasida vujudga kelgan.

Shaxs umumlashtirilgan hilma-hil sifatlar tizimida ko'rinadigan insonning psixik, ma'naviy mohiyatidir.

Bunday sifatlar tizimiga quyidagilar mansub:

- inson xislatlarining ijtimoiy ahamiyatga molik sifatleri yig'indisi;
- dunyoga bo'lgan va dunyo bilan, o'ziga va o'z-o'zi bilan munosabatlari tizimi;
- ijtimoiy vazifalar, axloqiy ko'rinishlar yig'indisini amalga oshiradigan faoliyat tizimi;
- dunyoni va undagi uzun anglashi;
- ehtiyojlar tizimi;
- qobiliyatlar, ijodiy imkoniyatlar yig'indisi;
- tashqi sharoitga bo'lgan e'tiborlar yig'indisi.

Innovatsion faoliyat tushunchasi. Hozirgi vaqtda «Innovatsiya tushunchasi» juda keng qo'llanilmoqda. Innovatsiya so'zi inglizcha so'z bo'lib-«innovatsion» yangilik kiritish degan ma'noni bildiradi, ya'ni tizim ichki tuzilishini o'zgartirish, deb ta'riflanadi. Innovatsiya amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy ob'ekt sifatlarini yaxshilashga yo'naltirilgan ijtimoiy sub'ektlarning harakat tizimidir. Innovatsiyalar dolzarb, muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlardir. Ular tashabbuslar va yangiliklar asosida tug'ilib, ta'lim mazmunini rivojlantirish uchun istiqbolli bo'ladi. Shuningdek, umuman ta'lim tizimi rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Innovatsiya - ma'lum bir faoliyat maydonidagi yoki ishlab chiqarishdagi texnologiya, shakl va metodlar, muammoni echish uchun yangicha yondashuv yoki yangi texnologik jarayonni qo'llash, oldingidan muvaffaqiyatga erishishiga olib kelishi ma'lum bo'lgan oxirgi natijadir.

Ta'lim tizimidagi innovatsiyalarni quyidagicha tasniflash mumkin:

- faoliyat yo'nalishiga qarab (pedagogik jarayondagi, boshqaruvdagi)
- kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra (lokal, modulli, tizimli)
- kelib chiqish manbaiga ko'ra (shu jamoa uchun ichki yoki tashqaridan olingan)

Innovatsiyalar odatda bir necha muammo kesishgan paytda vujudga keladi va umuman yangi masalalarni hal qiladi, pedagogik jarayonning uzluksiz yangilanib borishga olib keladi.

«Yangiliklarni joriy qilish» tushunchasi bizningcha, yangilik, ham ana shu yangilikni amaliyotga joriy etish jarayonidir.

Yangilik - bu alohida olingan shaxs uchun yangi bo'lgan g'oyadir, bu g'oya ob'ektiv ravishda yangi yoki yangi emasligi ahamiyat kasb etmaydi, biz uni vaqt bo'yicha - yangilik ochilgan payt yoki undan birinchi marta foydalanilgan paytda aniqlaymiz.

Shu sababli «novatsiya» va «innovatsiya» tushunchalari mavjud bo‘lib, ular o‘rtasidagi asosiy farqlarni ko‘rsatib o‘tish zarur. Buning uchun islohot faoliyatining aniq shakli, mazmuni va ko‘lami asos bo‘lib xizmat qiladi. Agar faoliyat qisqa muddatli bo‘lsa va yaxlit tizim xususiyatiga ega bo‘lmasa, o‘z oldiga muayyan tizimdagi faqat ba’zi elementlarini o‘zgartirishni vazifa qilib qo‘ygan bo‘lsa, u holda biz novatsiya bilan muloqot qilayotgan bo‘lamiz. Agar faoliyat ma’lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilayotgan bo‘lsa va uning natijasi o‘sha tizim rivojlanishiga yoki uning prinsipial o‘zgarishiga olib kelsagina innovatsiya deya olamiz.

Innovatsion jarayon - innovatsion o‘zgarishlarga tayyorgarlik ko‘rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytiladi.

Innovatsion jarayon - bu pedagogik yangiliklar, bu yangiliklarning pedagogik hamjamiyat tomonidan o‘zlashtirilishi va ulardan ilmiy asosda amaliyotda samarali foydalanishning o‘zgarib boruvchi yaxlitligidir.

Ta’lim jarayonidagi innovatsion o‘zgarishlar - ta’lim tizimiga har qanday yangilikning kiritilishi bevosita o‘qituvchi faoliyatini yangilash va o‘zgartirish orqali amalga oshirilishi ham atroflicha o‘rganilgan.

Innovatsion faoliyat - bu uzluksiz ravishda yangiliklar asosida ishlash bo‘lib, u uzoq vaqt davomida shakllanadi va takomillashib boradi.

Pedagogik tajribalarning rang-barangligini novatorlik hamda tadqiqotchilik orqali ko‘rish mumkin. Bunda o‘qituvchi amaliy faoliyatdan nazariy tahlil va umumlashtirishga o‘tadi. Bunday yondashuvlarda mamlakat ta’lim tizimiga xos bo‘lgan innovatsion qarashlar va usullar o‘z ifodasini topadi.

O‘tilgan mavzudan ma’lumki, pedagogik innovatsiyalar o‘zining muayyan tavsifiga ega. Pedagogik innovatsiyalarning bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ faoliyatini shakllantirishga xizmat qiladigan o‘lchovlari quyidagilardan iborat:

- innovatsion usullarning yangiligi,
- optimalligi,
- yuqori natija berish imkoniyatiga egaligi,
- ommaviy tajribada ijodiy qo‘llash imkoniyatiga egaligi kabilar.

Innovatsion usullarning asosiy o‘lchovi ularning yangiligi, ilmiy tadqiqot natijalari hamda ilg‘or pedagogik tajribalar bilan tengligidir. Shuning uchun ham innovatsion jarayonda faoliyat ko‘rsatishni istovchi o‘qituvchilar uchun yangilikning asosiy mohiyati nimadan iboratligini bilish muhim ahamiyatga ega. Agar bir o‘qituvchi uchun mazkur tajriba tamoman yangi hisoblansa, ikkinchisi uchun yangi bo‘lmasligi ham mumkin. Shuningdek, bo‘lajak o‘qituvchilar uchun ham ayni bir usulning yangilik darajasi turli-tuman bo‘lishi mumkin. Shuning uchun o‘qituvchilar ham,

bo'lajak pedagoglar ham innovatsion ijodiy faoliyatga ixtiyoriy tarzda o'z ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda kirishishlari lozim. Bu, o'z navbatida, ularning shaxsiy o'ziga xosliklari, individual-psixologik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir.

Pedagogik innovatsiyalar samaradorligining o'lchovi sifatida optimallik o'qituvchi va o'quvchilarning kafolatlangan natijaga erishishi uchun kuch-quvvat sarflashlarini taqozo etadi. Turli o'qituvchilar va o'quvchilar o'zlarining shaxsiy pedagogik hamda o'quv faoliyatlari jarayonida turlicha darajadagi samaradorlikka erishadilar.

Xulosa o'rnida shuni takidlash joizki tashxislash asosida pedagogik innovatsiyalarni o'rganishda har bir o'qituvchi tajribasida ijobiy, rivojlantiruvchi holatlar bilan bir qatorda salbiy ko'rinishlar ham mavjudligini hisobga olish zarurligini unutmaslik kerak. Yosh o'qituvchi ta'lim muassasasida samarali faoliyat ko'rsatishi uchun uning ish tajribasida mavjud bo'lgan ijobiy hamda salbiy jihatlarni tashxislash asosida yaqqol ko'rsatish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Gadaymuratov, Sh. M. (2022). Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Talqin va tadqiqotlar. 2022. 5.2023y
2. Gadaymuratov, S. (2023). SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA KASB - HUNARGA YO'NALTIRISH ISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Interpretation and Researches*, 2(1). Извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1010>
3. Eshpulatova Jang'Il Eshonqulovna, . (2023). METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS. *International Journal of Pedagogics*, 3(03), 25–31. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume03Issue03-05>
4. Zhangil ESHPULATOVA. (2023). CRITERIA FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING ABILITY OF PRIMARY CLASS STUDENTS. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 1-5. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3218>
5. Sultonova, M., & Eshpo'latova, J. (2024). BOSHLANG'ICH SINFLARDA DIDAKTIK O'YINLAR YORDAMIDA O'QUVCHILARNING

KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH. *Research and Implementation*.
извлечено от <https://rai-journal.uz/index.php/rai/article/view/536>

6. Jabborova , B., & Eshpo'latova , J. (2024). BOSHLANG`ICH SINF O`QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI. *Research and Implementation*. извлечено от <https://rai-journal.uz/index.php/rai/article/view/466>

7. Mamayusupovich, G. S. . (2022). Professional Competence Development of Future Technological Education Teachers. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 1(9), 73–75. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/jiphr/article/view/288>

**FIZIKANING NAZARIY KURSLARINI O'QITISH JARAYONINI
KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA DASTURIY TA'LIM
VOSITALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA TASHKIL ETISH
ISTIQBOLLARI.**

**Prospects for organizing the teaching process of theoretical physics courses
based on a competency-based approach using educational software tools.**
**Перспективы организации процесса преподавания теоретических курсов
по физике на основе компетентностного подхода с использованием
образовательных программных средств.**

Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti
Bekmurodova Manzura Bahodir qizi (hdd613301@gmail.com)

Annotatsiya: Mazkur ishda oliy ta'lim muassasalarida nazariy mexanika fanining o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan mavzularni o'qitish jarayoni tadqiq qilindi. Talabalarda zarralarning kulon maydonida sochilishi mavzusiga doir tayanch kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida "Pynton" dasturlash tili yordamida tuzilgan dasturiy ta'lim vositasidan foydalanish masalasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Dasturiy ta'lim vositasi, kompetensiyaviy yondashuv, "Pynton" dasturlash tili, zarralarning sochilishi.

Аннотация: В данной работе изучен процесс преподавания сложных тем по теоретической механике в высших учебных заведениях. Освещен вопрос использования образовательного программного средства, разработанного на языке программирования Python, в процессе формирования у студентов ключевых компетенций по теме рассеяния частиц в кулоновском поле.

Ключевые слова: Образовательное программное средство, компетентностный подход, язык программирования Python, рассеяние частиц.

Annotation: This study examines the teaching process of complex topics in the theoretical mechanics course in higher educational institutions. The use of an educational software tool developed with the Python programming language is highlighted in the process of developing students' core competencies on the topic of particle scattering in a kulon field.

Keywords: Educational software tool, competency-based approach, Python programming language, particle scattering.

Bugungi kunda jahon miqyosida raqamli texnologiyalar kirib bormagan sohani topish juda qiyin desak mubolag'a bo'lmaydi, shu jumladan ta'lim-tarbiya jarayonini

tashkil etishda dasturiy ta'lim vositalaridan foydalanish va zamonaviy kadrlarning axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish malakasini oshirishga qaratilgan e'tibor yildan-yilga kuchaymoqda. Jahon miqyosida ta'lim oluvchilarda aniq va tabiiy fanlardan tayanch kompetensiyalarni to'laqonli shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan mamlakatimizda ham ta'lim oluvchilar uchun ta'lim muassasalarida moddiy texnik bazani yaxshilash, axborot kommunikatsion texnologiyalar bilan ta'minlash, dasturiy ta'lim vositalaridan keng foydalanish borasida keng islohotlar olib borilayotganligi hech kimga sir emas.

V.P.Bespalkoning fikriga ko'ra : "Kompyuterlarning paydo bo'lishi bu bizning dunyoyimizda barcha o'quv ishlariga tubdan yangi yondashuv. Bu ta'limni individuallshtirishning haqiqiy yangi imkoniyati. Bu pedagogika fanining pedagogik vazifalardan optimal pedagogik jarayonlarni loyihalashga o'tishi, barcha talabalarning o'zlari o'rganadigan fanlar bo'yicha yuqori o'zlashtirish darajasiga erishishlaridir. Ta'limning kelajagi bu tobora ko'proq kompyuter talab qiladigan ta'limdir. Axborot texnologiyalarining ta'lim jarayonlarida to'liq ishtirokini ta'minlash zaruriyati pedagogika fani va amaliyoti rivojlanishining asosiy yo'li va rag'batidir". Bepalkoning ushbu fikrlari haqiqatan ham bugungi kunda o'z tasdig'ini topayotganligini ko'rishimiz mumkin. Ta'limning barcha qismlari uchun raqamli texnologiyalardan, dasturiy ta'lim vositalaridan foydalanish o'zining ijobiy natijasini berayotganligini ko'rishimiz mumkin.

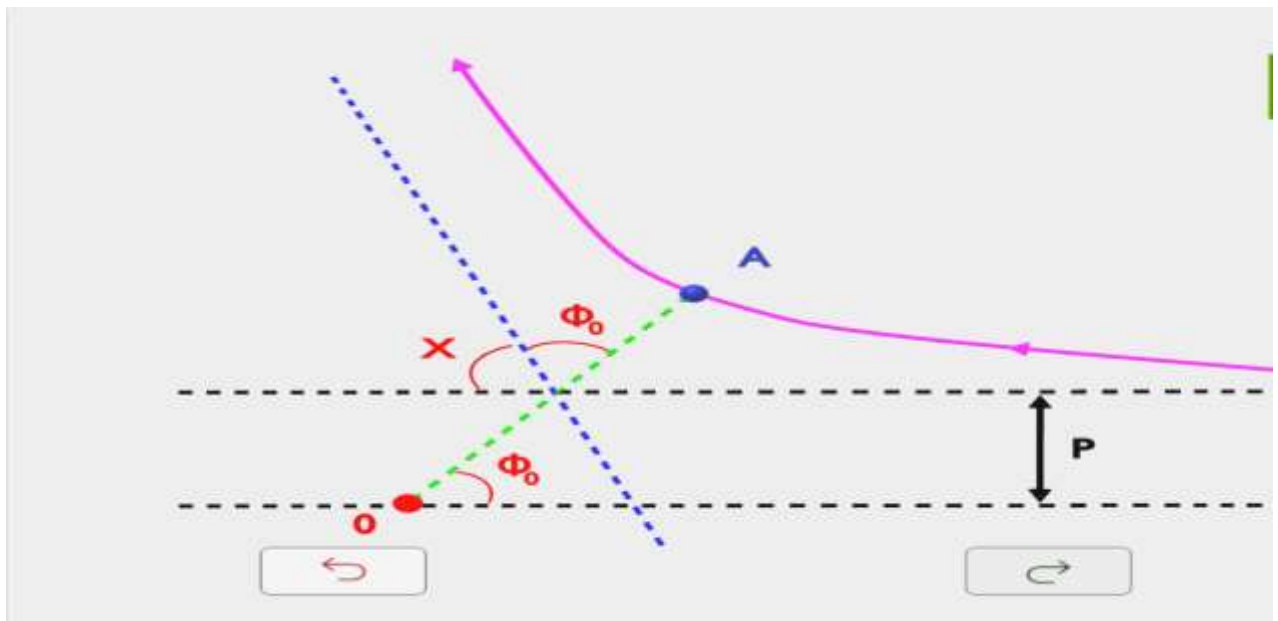
Bugungi kunda malakatimizda ta'lim-tarbiya tizimini qayta isloh qilishning yana bir muhim omili sifatida shaxs manfaati va ta'lim ustuvorligi tushunchalarini keltirishimiz mumkin. Bu asosiy omillar mamlakatimizning ijtimoiy sohadagi siyosatini ma'lum darajada belgilab berganligi sababli, ta'limning yangi modelini yaratish vazifasini keltirib chiqarmoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga bevosita tadbiiq etish , ko'p tomonlama foydali bo'lishi bilan birga, o'quv jarayonida yangicha o'qitish uslublarini ,dasturiy ta'lim vositalarini yaratishga va qo'llashga keng imkoniyat ochadi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda axborot texnologiyalarini qo'llash , asosan, dasturiy ta'lim vositalari yaratilishi bilan bog'liq jarayon hisoblanadi.

Olimlarning fikriga ko'ra oliy ta'limni isloh qilish, yangilash takomillashtirishda zamon talablariga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashning asosiy yo'llaridan biri kompetensiya nuqtai nazaridan yondashuv hisoblanadi. Oliy ta'limda o'qish va tarbiyaning bunday uslubini joriy qilish o'z-o'zidan an'anaviy qarashlarni tubdan o'zgartirishni talab qiladi. Bilim, ko'nikma va tajribalar bu borada endi kamlik qiladi. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o'qitishning asosiy mohiyati kasbga yo'naltiruvchi fanlardan tashkil qilingan ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar

tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy hayoti davomida, shuningdek, kelgusi kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida qo'llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirish sanaladi. O'quvchilar kelgusi hayoti davomida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, mazkur jarayonda duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zaruriy tayanch kompetensiyalarga ega bo'lishi lozim.

Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda aytishimiz mumkinki, bugungi kunda kompetensiyaviy yondashuv asosida kadrlarni tayyorlash masalasiga raqamli texnologiyalarni tadbiq qilish muhim hisoblanadi. Ayniqsa o'qitilish jarayonida murakkab mavzularni o'z ichiga olgan fanlar misolida qaraydigan bo'lsak bu masala juda dolzarb. Shu nuqtai nazardan oliy ta'lim muassasalarida nazariy mexanika faniga oid tayanch kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida dasturiy ta'lim vositalaridan foydalanish o'zining ijobiy natijasini beradi. Nazariy mexanika fanining mazmunini tashkil qiluvchi shunday mavzular, tushunchalar mavjudki, bular fanning mohiyatini ochib beruvchi, shuningdek, fizikaning keyingi nazariy kusrlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu fanga oid tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda "Pynton" dasturlash tili yordamida yaratilgan dasturiy ta'lim vositasidan foydalanish o'zining samarali natijasini beradi. O'zlashtirilishi murakkab jarayonni o'z ixqchiga oluvchi zaryadlangan zarralarning Kulon maydonidagi sochilishi masalasini qaraydigan bo'lsak, zarraning trayektoriyasini tasvirlash masalasi, talabalarda tasavvur hosil qilish, kerakli ifodalarni hosil qilishda matematikaga oid bilimlarni qo'llash jarayoni ma'lum qiyinchiliklarga olib keladi.

"Pynton" dasturlash tili yordamida kerakli chizma qismlari aniq ketma-ketlikda, katta aniqlikda chizish, ekranda kerakli ifodalarni keltirib chiqarish jarayonini ko'rsatish, qisqa video orqali mavzuga mos harakatning tasvirini talabalarga havola etish mumkin. Bu imkoniyatlardan foydalangan holda dars jarayonini tashkil etish o'zlashtirish samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Rasm-1. Kulon maydonida zarraning harakati tasvirining “Pynton” dasturidagi ko’rinishi

Zarraning Kulon maydonida harakatini kuzatish jarayonida talabalarda harakat to’g’risida tasavvur hosil qilish masalasi dolzarb. Shuning uchun ham mavzuni tushuntirish jarayoni aynan harakat haqida tasavvur hosil qilishdan boshlanib, tegishli qisqa video talabalar e’tiboriga havola etiladi. So’ngra “Pynton” dasturlash tili yordamida kerakli chizmaning qismlari ketma-ketlikda tartib bilan ekranda hosil qilinadi. Talabaga har bir qism haqida, shuningdek, har bir qism ishtirok etadigan matematikaga oid qoidalar bilan birgalikda tushuntirildai. Zarralarning sochilish jarayoni uchun Rezerford formulasining ifodasini keltirib chiqarish jarayonining ushbu dasturiy ta’minotda o’z aksini topganligi masalani yanada osonlashtiradi.

Zarraning Kulon maydonida sochilishi. Rezerford formulasi

Muhim fizikaviy ahamiyatga ega bo’lgan jarayonlardan biri – zaryadlangan zarralarning Kulon maydonidagi sochilishini ko‘ramiz. Uzoq trayektoriyadan kelayotgan zarra markaziy maydon ta’sirida trayektoriya shaklini o’zgartiradi.

$$\chi + 2\varphi_0 = \pi$$

Rasm-2. Dasturiy ta’lim voistasidagi nazariy qism ko’rinishi

$$\cos \alpha = \frac{\operatorname{ctg} \alpha}{\sqrt{1 + \operatorname{ctg}^2 \alpha}} \quad \operatorname{ctg} \varphi_0 = \frac{\gamma}{m v_{\infty}^2 \rho} \quad \rho^2 = \frac{\gamma^2}{m^2 v_{\infty}^4} \operatorname{tg}^2 \varphi_0 \quad \rho^2 = \frac{\gamma^2}{m^2 v_{\infty}^4} \operatorname{ctg}^2 \frac{\chi}{2}$$

$$\rho = \frac{\gamma}{m v_{\infty}^2} \operatorname{ctg} \frac{\chi}{2} \quad \frac{d\rho}{d\chi} = -\frac{\gamma}{2 m v_{\infty}^2 \sin^2 \frac{\chi}{2}}$$

$$d\sigma = 2\pi \rho(\chi) \left| \frac{d\rho(\chi)}{d\chi} \right| d\chi = 2\pi \frac{\gamma}{m v_{\infty}^2} \operatorname{ctg} \frac{\chi}{2} \times \frac{\gamma}{2 m v_{\infty}^2 \sin^2 \frac{\chi}{2}} d\chi$$

Rasm-3. Dasturiy ta'lim voistasidagi nazariy qism ko'rinishi.

Ushbu nazariy qismda talabalar uchun mustaqil va kreativ fikrlash imkoniyatini hosil qilish mumkinligi, matematika faniga oid bilimlarni qo'llash orqali fizikaviy mohiyatni anglash imkoniyatining mavjudligi bilan xarakterli bo'lib hisoblanadi. Bundan tashqari zarraning Kulon maydonida sochilish holati tasvirlangan qisqa videoning dasturda mavjudligi talabada tasavvur qilish imkoniyatini oshiradi.

Har bir pedagog xodim dars jarayonini aniq belgilangan reja asosida, turli xil metodlarni qo'llagan holda, zamonaviy texnologiya vositalaridan foydalangan holda olib borsa ko'zlangan maqsadga erishadi, shuningdek, yurtimiz uchun nafi tegadigan, xalqaro maydonda bellasha oladigan yetuk kadrlar tayyorlash masalasiga o'zining yetarlicha hissasini qo'sha oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S Qurbon, B Manzura . Nuqtaning impuls momentini silindrik koordinatalar sistemasida isodalashning yangi pedagogik usullari //Involta Scientific Journal,1:6 (2022), s.113-119
2. S.K. Sayfulloevich , M.B.Bekmurodova. Using the methods of" matryoshka" and" consecutive contraction" to explain the theory of motion of a material point//Open Access Repository 8:04 (2022) pp.67-70.
3. M.B.Bekmurodova Talabalarda so'nuvchi tebranishlar mavzusiga oid tayanch kompetensiyalarni dasturiy ta'lim vositasi yordamida takomillashtirish masalasi// Pedagogik mahorat 8-son avgust 2024. –B 178-183
4. M.B.Bekmurodova The issue of teaching the equations of motion and heat exchange// Pedagogik mahorat 5-son may 2024. –B 120-126
5. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия).
6. Axmedova M. “Pedagogik kompetentlik” uslubiy qo'llanma Toshkent-2018)
7. S.B.Qorayev, N.I.Tirkashev Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy jihatlari //Akademic research in Educational sciences, 1:3 (2022), pp-1072

8. M.B.Bekmurodova Talabalarda sferik koordinatalar sistemasi mavzusiga oid tayanch kompetensiyalarni dasturiy ta'lim vositasi yordamida takomillashtirish masalasi// Pedagogik mahorat 9-son avgust 2024. –B 33-37
9. M.B.Bekmurodova.In theoretical mechanics, the issue of using a software tool to express the relationship between the cylindrical coordinate system and the dekart coordinate system.// Web of discoveries:Journal of analysis and inventions volume-2 04.04.2024.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KITOBXONLIKKA TARG'IB QILISH USULLARI

Alfraganus universiteti "Pedagogika va psixologiya" kafedrasida o'qituvchisi

Murodova Farangis G'anisherovna

"Boshlang'ich ta'lim" yo'nalishi talabasi: Samatova Zarina

Annotatsiya: Mazkur maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va ularda kitoblarga bo'lgan qiziqishni oshirish yo'llariga bag'ishlangan. Kitobxonlikni targ'ib qilishning samarali usullari tahlil qilinib, bu jarayonning bolaning nutq rivoji va ma'naviy olamini boyitishga ta'siri yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik, boshlang'ich sinf, ta'lim, madaniyatini, nutqiy rivojlanish,

Аннотация: Статья посвящена способам формирования культуры чтения у учащихся младших классов и повышения их интереса к книгам. Анализируются эффективные методы популяризации чтения, а также подчеркивается влияние этого процесса на развитие речи и обогащение духовного мира ребенка.

Ключевые слова: Чтение, начальная школа, образование, культура, развитие речи.

Abstract: This article is devoted to the ways of forming a reading culture of primary school students and increasing their interest in books. Effective methods of promoting reading are analyzed, and the impact of this process on the development of speech and the enrichment of the child's spiritual world is highlighted.

Keywords: Reading, primary school, education, culture, speech development.

Kitobxonlik – bu kitoblarni mutolaa qilish orqali bilim olish, tafakkur qilish, ruhiy ozuqa va madaniyatni boyitish jarayoni. Bu faqatgina o'qish emas, balki ma'naviyatni shakllantirish, dunyoqarashni kengaytirish va shaxsiy o'sish uchun muhim vosita hisoblanadi.

Kitobxonlikning foydalari

1. **Bilim va savodxonlikni oshiradi:** Kitob o'qish orqali inson turli sohalar bo'yicha bilim oladi, savodxonlik darajasini oshiradi va nutq boyligini kengaytiradi.
2. **Ijodiy fikrlashni rivojlantiradi:** Kitoblar xayolotga ta'sir qiladi, ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi va muammolarni hal qilishda yangicha yondashuvlar topishga yordam beradi.

3. **Axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi:** Tarbiyaviy mazmundagi kitoblar o'quvchini yaxshi va yomonni ajrata olish, o'zini to'g'ri tutish va jamiyatga foydali bo'lish kabi qadriyatlarni o'zlashtirishga o'rgatadi.

4. **Stressni kamaytiradi:** Qiziqarli kitoblar o'qish kishiga zavq bag'ishlaydi, stressni kamaytiradi va ongni tinchlantiradi.

5. **Yozish malakasini oshiradi:** Ko'p kitob o'qigan odamning yozuvchanlik malakasi ham rivojlanadi, chunki u yangi so'zlar va uslublarni o'zlashtiradi.

Boshlang'ich ta'lim tizimida o'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda axborot oqimi kuchaygan sharoitda kitobga bo'lgan e'tiborni oshirish, o'quvchini tarbiyaviy va estetik jihatdan boyituvchi adabiyotlar bilan tanishtirish zaruriy masala sifatida ko'rilmogda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kitobxonlik faqat bilim olish vositasi emas, balki o'quvchilarning ijodiy tafakkuri va og'zaki nutqini rivojlantiruvchi omil hamdir. Shu sababdan, kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun innovatsion va qiziqarli usullardan foydalanish talab etiladi.

Eng avvalo, qiziqarli muhit yaratish lozim. Sinfda kichik kutubxona tashkil qilib, uni bolalarga mos bezatish lozim. Rang-barang kitob javonlari va yorqin plakatlar bolalarning e'tiborini tortadi. Sinfda alohida joy ajratib, uni "Kitob burchagi" deb nomlash ham samarali usullardan hisoblanadi. O'quvchilar bu joyda qulaylik bilan kitob o'qishlari mumkin.

Yoshga mos, hikoyaviy va tasvirlarga boy kitoblarni taqdim etish va qahramonlari bolalar uchun qiziq bo'lgan ertak va hikoyalarni tanlash muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. O'qilgan kitoblar asosida kichik sahna asarlarini qo'yish va bolalarni kitobdagi qahramonlar obrazida chiqish qilishga undash ham qiziqarli va samarali usullardan biridir.

Hozirgi kunda eng samarali usullardan biri innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali bolani ertak kitoblariga va kitobga mehr uyg'otish mumkin.

Bolalar uchun qiziqarli voqealar asosida sahnalashtirish, kitob qahramonlarini jonlantiruvchi tadbirlar o'tkazish orqali ularning kitobga qiziqishi oshiriladi. Bu usul bolaning og'zaki nutqini rivojlantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

"Eng yaxshi o'quvchi" tanlovlarini o'tkazish. Haftalik yoki oylik tanlovlar o'tkazish orqali bolalarni ko'proq kitob o'qishga undash mumkin. Bunda ular o'z tengdoshlari bilan raqobatlashib, yangi bilimlar egallaydi.

Yuqorida keltirilgan usullar boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka jalb qilish va ularning ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, kitob o'qishga qiziqish uyg'otish faqat ta'lim jarayonini yaxshilash bilan chegaralanmay, bolalarning dunyoqarashi va nutq rivojiga ham katta ta'sir

ko'rsatadi. Shunday ekan, ta'lim muassasalari va oilalar o'zaro hamkorlikda kitobxonlikni targ'ib qiluvchi dasturlarni yo'lga qo'yishlari lozim.

Foydalanilgan manbalar:

1. Zokirova D. "Bolalar adabiyoti va kitobxonlik." Toshkent, 2021.
2. Karimova N. "Boshlang'ich ta'limda nutqni rivojlantirish usullari." O'zbekiston pedagogika jurnali, 2022.
3. UNICEF hisobotlari: "Bolalarning erta yoshdagi rivojlanishi."
4. Bog'cha va boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha xalqaro tajriba.
5. Hozirgi zamon ta'lim texnologiyalari haqida ilmiy maqolalar to'plami.

BIOLOGIYA DARSLARINI FANLARARO INTEGRATSIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

DAMINOVA DILDORA MELIMURODOVNA

Denov tumanidagi 77-maktab o`qituvchisi

Annotatsiya: Biologiyani tabiiy fanlar bilan fanlararo bog'lab aloqadorlikda o'qitishda mantiqiy tafakkurini rivojlantirish jarayoniga tizimli yondashuvni talab etadi. Shu sababli biologiyani tabiiy fanlar bilan fanlararo bog'lab o'qitishning barcha shakllari: dars, darsdan, sinfdan va maktabdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarga ta'lim berish orqali ularda ilmiy dunyo qarashni shakllantirish imkoniyatlarini aniqlash zaruriyatini keltinb chiqaradi. Shunday qilinganda, o'quvchilarning biologiyani kimyo, fizika va geografiya bilan fanlararo bog'lab o'qitishda egallayotgan nazariy bilimlarini bevosita amaliyotga tatbiq etishiga zamin tayyorlaydi.

Kalit so`zi: fanlararo aloqadorlik, biologiya, integratsiya, o'quvchi, tabiiy, kompetentsiya, kreativ, o'qituvchi, biologiya, kimyo, fizika, geografiya, tabiiy fan.

Аннотация: Требует системного подхода к процессу развития логического мышления в преподавании биологии в междисциплинарной взаимосвязи с естественными науками. Именно поэтому все формы преподавания биологии в междисциплинарной связи с естественными науками: урок, внеурочная, классная и внешкольная деятельность вызывают необходимость выявления возможностей формирования у учащихся научного мировоззрения. Таким образом, он подготовит почву для непосредственного применения теоретических знаний, полученных студентами при преподавании биологии в междисциплинарной связи с химией, физикой и географией.

Ключевое слово: междисциплинарность, биология, интеграция, ученик, естественный, компетентность, креатив, учитель, биология, химия, физика, география, естественные науки.

Annotation: Requires a systematic approach to the process of developing logical thinking in teaching biology in interdisciplinary connection with the Natural Sciences. Therefore, all forms of teaching biology in interdisciplinary connection with the natural sciences: by teaching students in lessons, lessons, classes and extracurricular activities, the scientific world in them Celts the need to determine the possibilities for the formation of vision. When this was done, it prepared the ground for students to practice directly the theoretical knowledge they are acquiring in teaching biology in an interdisciplinary connection with chemistry, physics and geography.

Keyword: interdisciplinary engagement, biology, integration, student, natural, competence, creative, teacher, biology, chemistry, physics, geography, natural science.

Mamlakatimiz ta'lim tizimida barqaror va ulkan islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, maktabda ta'lim-tarbiya mazmuni va sifatini takomillashtirishda didaktik va metodist olimlar, psixologlar, pedagoglar diqqatini fanlararo aloqadorlik muammolariga qaratishni talab qilmoqda. Buning boisi shuki, fan-texnikaning jadal rivojlanishi o'quvchilarda yuksak ma'naviyat, erkin va mustaqil fikrlash, g'oyaviy-siyosiy yetuklik, ilmiy dunyoqarashga asoslangan e'tiqodni rivojlantirishni dolzarb muammoga aylantirdi. O'quvchilarda bu sifatlarni rivojlantirishda fanlararo aloqadorlik katta imkoniyatlarga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022- yil 28-yanvardagi PF-60-son 2022-2026- yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida "gi Farmonida "Milliy o'quv dasturida mamlakatimizda ilm-fanni yanada ravnaq toptirish yoshlarimizni chuqur bilin, yuksak ma'naviyat va madaniyat egasi etib tarbiyalash, raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirish, yangi va zamonaviy bosqichga ko'tarish zarur vazifa etib belgilangan.

Ta'lim tizimida fan va texnologiyaning jadal sur'atda rivojlanishi sharoitida interaktiv ta'lim strategiyalari va mexanizmlarini zamonaviy rivojlanish tamoyillari asosida takomillashtirish, tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari haqidagi yangi nazariy va amaliy bilimlarni ta'lim mazmuniga singdirish, ijtimoiy hayot tajribalari va ilm-fanning turli sohalari uchun muhim bo'lgan bilimlarni o'quvchilar egallashlari uchun ijodkor mutaxassislarni tayyorlash ustuvor hisoblanadi.

Bugun jahon andozalariga bo'ylashib borayotgan ta'lim sohasida fanlararo uzviylikni ta'minlash, ta'lim tizimiga ilg'or usullar bilan yangi mazmun va shakl berish yangi asr avlodini tarbiyalashning muhim jihatidir. Fan va ta'lim olamida integratsiyalashgan ta'lim xususida, uning mazmun mohiyati haqida yangi fikrlar, qarashlar yuzaga kela boshladi. Ta'limning bunday shaklda tashkil etilishi ta'lim oluvchilarning keng qamrovli tarzda o'zlashtirishlarini, mavjud tasavvur va dunyoqarashlari doirasini yanada mukammal mazmun bilan boyishini ta'minlaydi. Ta'limda integratsiya va differentsiatsiya mavjudligining obyektiv qonuniyati integrativ-differentsiatsiyalangan yondashuv qoidalarida mustahkamlandiki, u istalgan ta'lim tizimining barcha komponentlari birligi va uzviyligini asoslaydi. Muammo ta'lim tizimida integratsiya va differentsiatsiya jarayonlari o'rtasida dinamik muvozanatga erishishdan iborat. Uni hal qilish uchun konvergent strategiya produktiv ko'rinadi, chunki konvergent ta'limning tayanch imperativi ta'lim jarayonining barcha tashkiliy

va mazmuniy komponentlarini ta'limning eng yaxshi sifatiga erishish maqsadida uyg'un birlashtirishga erishishdan iborat.

O'quvchi shaxsini intellektual rivojlantirish, chuqurlashtirilgan, ixtisoslashtirilgan holda o'qitish, ularning ilmiy tafakkuri va aqliy salohiyatini oshirish bugungi kunning dolzarb muammosidir. O'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikning o'rganilmagan qirralarini aniqlashga intilib, bir qator olimlarning ushbu muammo bo'yicha amalga oshirgan ilmiy-tadqiqot ishlarida asosan fanlararo aloqadorlikning nazariy jihatdan tan olingan qonuniyatlariga zid kelmaydigan yondashuvlar asosida o'rganilmagan jihatlarini tadqiq qilishdan iborat.

Fanlarni o'zaro bog'lab o'rgatishda ta'limning amaldagi barcha qonuniyatlariga amal qilgan holda yondashiladi. O'quv fanlari, o'qitish va bilim olish hodisalari o'zaro aloqador va mazmunan uyg'un faoliyat ekanligi didaktik jihatdan asoslanadi. Umumta'lim mazmuni o'quvchilarni har tomonlama ruhiy rivojlanshga, ularda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan. Har bir o'quv fanini o'rganish o'quvchining materialni anglash jarayonini, uni eslab qolishni, ta'sirchanlikni faollashtiruvchi, tafakkurni, nutq va tasavvurni rivojlantiruvchi ruhiy diqqatni yaratishga imkon beradi. Ayniqsa, bilish jarayonida bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan tafakkurning turlarini rivojlanirish juda muhimdir. O'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlashning didaktik jihatlari faqatgina muayyan o'quv fanlari mazmunida turli bilim va tushunchalarni ifodalash bilan cheklanib qolmaydi. O'qitishda fanlararo aloqadorlikni ta'minlashga oid pedagogik tadqiqotlarda uni mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida mujassam rivojlanayotgan shaxsga nisbatan pedagogik ta'sir ko'rsatish imkoniyati sifatida qarash talab etiladi.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlarda o'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikning tarbiyaviy ahamiyatiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Fanlararo aloqadorlik ta'minlangan pedagogik sharoitda o'qitish jarayonida tarbiyaviy tadbirlarni amalga oshirishda o'qituvchining tutgan o'rmini alohida ajratib ko'rsatish lozim. Tabiat, jamiyat, inson o'zining real dunyosi ma'naviy tahlili uchun ideal obyektlar bilan ishlash zaruriyati shunga olib keladiki, bu obyekt fikrlash metodlariga bog'liq bo'ladi. Universal (ko'p xossaligi) toifalarni anglash jarayonida moddiy ta'sir lanishga uchraydi. Natijada paydo bo'lgan toifa turi faqatgina ta'siri universal toifalarni aniqlashga olib kelgan haqiqatnigina aks etmay, balki fikrlashning ideal yo'nalishini ko'rsatadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-11-sinflari namunaviy o'quv dasturlari tahlili biologiya, kimyo, fizika va geografiya o'quv fanlari bo'yicha o'quv dasturlarida integratsiyaga doir nazariy bilimlar hamda o'quvchilarning bu sohada uddalashlari lozim bo'lgan amaliy ko'nikma va malakalariga alohida e'tibor qaratish,

o'quvchilardan Milliy o'quv dasturi bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma, malaka va kompetentsiyalarni egallashlari talab qilinadi. O'quv jarayonida biologiyani kimyo fizika va geografiya o'quv fanlari bilan bog'lab o'qitishda fanlararo aloqadorlik mazmundagi ishlar, ularning o'zaro bog'liqligi jarayonida o'quvchilar tafakkurini tarkib toptirish asosiy muammo bo'lib qolmoqda. Maktabda o'qitilayotgan biologiya, kimyo, fizika va geografiya o'quv fanlari o'quvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash, tashqi muhitni ehtiyotkorlik bilan muhofaza qiluvchilar etib tarbiyalash ishiga yordam berishi lozim bo'ladi. Ilg'or o'qituvchilar mavjud imkoniyatlarini hisobga olib, darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlar mazmuniga integratsiyaning ba'zi jihatlarini kiritishga harakat qilmoqdalar.

Kreativli va motivatsiyali yondashuvni qo'llash ta'kidlashga imkon beradiki, kasbiy tayyorgarlikda ta'lim oluvchilarga munosabat uning mazmunining erkin, yaxlit, kamida kasbiy rivojlanganlik darajasiga ko'ra qadriyatlarni erkin tanlash, madaniyat va kasbiy faoliyatda o'z-o'zini belgilash, ijodiy o'z-o'zini realizatsiyalashga qodir bo'lgan shaxsning "Mulki" sifatida tushunishdan kelib chiqishi lozim.

Integratsiya-fan bilimlari chegarasida yangi tasavvurlarni qabul qilish vositasi. Birinchi navbatda tabaqalashtirilgan bilimlar orasida bilmagan joylarni to'ldirish, ular orasidagi aloqalarni o'rnatish lozim. U ta'lim oluvchining bilimini oshirishga, ta'limdagi tor ixtisoslashtirishni yangilashga yo'naltirilgan. Shu bilan birga integratsiya ta'limining klassik o'quv fanlari o'rnini egallash kerak emas, u faqat olinayotgan bilimlarni yaxlit bir tizimga birlashtirishi lozim. O'quv jarayonida integratsiyalangan ta'limdan foydalanishga katta ahamiyat berilyapti. Integratsiyalangan darslarning tuzilishini o'rganishning barcha bosqichlarida o'rganilayotgan materiallarning aniqligini va izchilligini, puxta o'rganilganligini va o'zaro mantiqiy aloqalarini talab qiladi. Bunga dasturdagi o'quv materialining ixcham va yig'ik ekanligi, undan tashqari o'quv materialini o'rganishni tashkil etishning ba'zi zamonaviy usullarini kiritish orqali erishish mumkin.

E.O.Turdiqulov tabiiy o'quv fanlarini o'qitishda o'quvchilarga fanlararo aloqadorlik mazmunida ta'lim berishning mazmuni, uni o'rganishning shakl va metodlari, shuningdek, tabiiy fanlarning o'zaro aloqadorligi asosida ularning ekologik mazmuni xususida so'z yuritilsa, J.O.Tolipova biologiyani o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, ularning shakl va usullari, shuningdek, o'quv materiallari mazmunidagi asosiy g'oya darsning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarini amalga oshirish, o'quvchilarda muayyan tushuncha, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish, ularning aqliy faoliyati, mustaqil fikrlashi, ta'lim olishga bo'lgan qiziqishini orttirish, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish, shuningdek, pedagogik kvalimetriya, ya'ni tabiatdagi barcha obyektlarni va

jamiyatda sodir bo'ladigan barcha jarayonlar, ishlab chiqarish sohasida mahsulotlarning sifatini miqdoriy baholash muammolari va metodologiyasi nazarda tutilgan.

M.Nishonboyeva tomonidan yaratilgan "Biologiya darslarida ekologik tarbiya" o'quv qo'llanmasida biologiya darslarida fanlararo aloqadorlikka e'tiborni qaratish, ya'ni biologiyani o'qitish jarayonida fizik tushuncha va qonuniyatlardan foydalanish, bunda tabiat, jamiyat va ularning o'zaro bog'liqligi, tabiat qonuniyatlari haqidagi ilmiy bilimlarning yaxlit tizimi tarkib topadi. Tabiat haqidaga biologiya, kimyo, fizika va geografiya o'quv fanlarining o'zaro aloqadorligi asosida darslarni tashkil qilish muvofiqligi ta'kidlangan. Mamlakatimiz biolog-metodist olimlari tomonidan tabiiy fanlar o'rtasidagi fanlararo bog'lanishni tadqiq etish borasida muayyan ishlar amalga oshirilgan. Jumladan, A.T.G'ofurov tomonidan biologiyani o'qitishda tabiiy fanlararo bog'lanish, S.S.Fayzullayev genetika va seleksiya asoslarini o'qitishda fanlararo bog'lanish, J.O.Tolipova pedagogik kadrlar tayyorlashda fanlar integratsiyasidan foydalanish muammolarini, B.S.Abdullayeva fanlararo aloqadorlikning metodologik-didaktik asoslarini tadqiq etgan.

Ilg'or o'qituvchilarning ish tajribalarini o'rganish tahlilidan ma'lum bo'ldiki, o'quvchilarga biologiyani kimyo, fizika va geografiya bilan bog'lab o'qitishda fanlararo aloqadorlikda ta'lim berish shaki va metodlarini didaktik talablar asosida uzviylikda qo'shib olib borilsa yaxshi natija beradi. O'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlashda mazmunan bir-biriga yaqin fanlarning materiallari nihoyatda talabchanlik bilan muvofiqlashtiriladi, o'rganilayotgan materialning ilmiy va amaliy darajasini oshirishga harakat qilinadi, o'zaro aloqador bilimlar didaktik birlik sifatida yaxlitlashtiriladi, o'quvchilar ongida barqaror va tizimlashtirilgan bilimlarni singdirish yo'llari ko'rsatiladi, umumlashtirilgan bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladigan vositalar belgilab beriladi. Fanlararo integratsiya-bu shaxsiyatni har tomonlama rivojlantirish, umumiy va kasbiy vakolatlarni takomillashtirish uchun asos bo'lib xizmat qilayotgan, o'rganilayotgan jarayonlar va hodisalarni izchil birlashtirgan va har tomonlama ochib beradigan fanlar va o'quv fanlari, subyektlar yoki alohida bo'limlar o'rtasidagi tabiiy bog'liqlik.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, fanlararo aloqadorlik o'quv mavzulari mazmunini atroflicha ochib berish uchun zarur. Shuningdek, fanlararo aloqadorlik dars mavzularining mazmunini o'rganish, undagi muhim qoidalarni ajratib olib o'zlashtirishda quyidagi jarayonlarni faollashtirish imkoniyatini beradi. Biologiyani tabiiy fanlar bilan integratsiyalash asosida takomillashtirishda o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, didaktik printsiplar (ilmiylik, uzviylik, izchillik, tushunarlilik, nazariya va amaliyot birligi) asosida hamda o'qituvchi pedagogik

mahoratiga bog'liqligi ko'rsatilgan holda, integratsion bilimlarning chuqur va puxtaligi ta'minlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonun. 2020-yil 23-sentiyabr. O'RQ-637
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktyabrgi PF-6097-sonli Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni.
4. Abdullaeva B.S. Fanlararo alokadorlikning metodologik-didaktik asoslari. Diss ped. fan dok-Toshkent, 2006.-263 b.
5. Nishonboeva M.G. Biologiya darslarida ekolog tarbiya. Toshkent. Ukituvchi, 1992.-B. 27-28.
6. Norbo'tayev X.B. Biologiyani tabiiy fanlararo sinxron-asinxron o'qitishda o'quvchilar ekologik tafakkurini rivojlantirish shakl va metodlarini takomillashtirish. O'quv qo'llanma -Toshkent. "Innovatsiya-Ziyo", 2020-144 b
7. Omonov X.T. Olamning umumiy ilmiy manzarasini aniqlashda fanlar integratsiyasi si va differentsiatsiya rollari // Talim tizimida izhtimoiy-gumanitar fanlar.-2007.-3-son.-B. 136-137.
8. Norbo'tayev X.B. Boshlang'ich ta'limda ekologik xafvsizlik madaniyatini takomillashtirish. //Муаллим хем узлуксиз билимлендириу. Илмий-методикалык журнал №2 ISSN 2181-7138 Некис-2022. -Б. 93-97.
9. Норбу'таев Х.Б. Бошланғич синфларда фанлараро экологик тарбия //Замонавий та'лим. - 2018. 11-сон. - Б. 53-58.
10. SHERMATOVA, U. (2024). Ecological Education Teaching in Primary Class Methodology. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(4), 97-105.
11. Uljamol Shermatova. (2023). DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL EDUCATION IN PRIMARY CLASS. Open Access Repository, 9(10), 152–157.
12. Daminova Dilbar. BOSHLANGANCHI SINIF O'QUVCHILARINING MATEMATIK SAAVOTLILIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Web of Scientit: Xalqaro Scscientific Research Jornal. ISSN: 2776-0979, 4-jild, 3-son, mart, 2023 yil. 971-976 b
13. Daminova Dilbar. JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. GALAXY INTERNATIONAL

INTERNATIONAL DISPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E):
2347-6915 jild. 11, 03-son, mart. (2023). 307-311 b

14. Muxtorova L.A. Boshlang'ich yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari// AJMR:Asian Journal of Multidimensional Research Journal. 10-jild, 4-son, aprel, 2021-yil. 648-652-bet. (Ta'sir faktori 7,699).

15. Мухтарова, Л. А. (2017). БОШЛАНГ'ИЧ SINFLARDA RIVOJLANTIRUVCHI TALIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2), 93- 94.

16. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). BOSHLANGANCHI SINFLAR O'QUVCHILARINING MATEMATIK SAAVOTLILIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Ochiq kirish ombori, 4(3), 971-976.

17. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. Galaxy xalqaro fanlararo tadqiqot jurnali, 11 (3), 307-311.

18. Shonazarova,S. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY GEOGRAFIK FANLARNING NAZARIY MUAMMOLARI. Наука и технология в современном мире, 2(22), 4-6.

KICHIK YOSHDAGI O`QUVCHILAR NUTQINI O`STIRISHNING VAZIFALARI ,METODLARI VA VOSITALARI

Daminova Dilbar Melimurodovna

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi.

Termiz davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo`nalishi talabasi

Salimova Ruxshona Chori qizi

Annotatsiya: O`quvchilar nutqini o`stirish yo`llari, o`quvchilar nutqiga qo`yilgan talablar, nutq turlari, nutq madaniyati, o`quvchilar dunyoqarashini kengaytirish, tafakkurini o`stirish, erkin fikrlashga o`rgatish haqida so`z borgan. Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o`quvchilarda nutqning rivojlanish bosqichlari boshlang'ich sinf o`quvchilarining nutqini rivojlantirish jarayonini yengillashtirish imkoni yaratiladi.

Kalit so`zlar: nutq, idrok, ichki nutq, analiz, sintez, o`quvchi, o`qituvchi, rivojlanish, nutq turlari, nutqning mantiqiyliigi.

Har bir mamlakatning taraqqiyoti, istiqboli, farovonligi, ma`naviy yuksalishi, jahonning eng rivolangan davlatlar qatoridan o`rin olishi –bilimli, yuqori intellektual salohiyatli, qalbiga va ongiga ezgufazillatlarni mujassamlashgan yoshlarga bog`liq hisoblanadi, har jihatdan yetuk va barkamol, Vatan taqdiri uchun sidqi dildan xizmat qiladigan, fidoyi, iymonli avlodni voyaga yetkazish, o`qitishni sifatli va mazmun jihatdan yuqori pog`onalarga olib chiqish avvalo o`qituvchi va tarbiyachi murabbiylar zimmasiga sharaflı va aynipaytda mas`uliyatli vazifani yuklaydi.

Bolalar nutq faoliyati, nutqni idrok etish va gapirish orqali ona tilini egallaydi. Bundan kelib chiqadiki, bolalarning nutq faolligi, muloqot qilish, o'z fikrlarini ifoda etish uchun sharoit yaratish. Bola nutqining rivojlanishi doimiy pedagogik rahbarlikni talab qiladigan murakkab jarayon emas. Psixologik va pedagogik adabiyotlarni o'rganishda nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun quyidagi shartlar aniqlandi:

- 1) Aloqa yoki aloqaga bo'lgan ehtiyoj;
- 2) Nutq namunalaridan foydalanish yoki nutq muhitini yaratish.
- 3) O'qish va yozish faoliyatini qo'llash. Kichik yoshdagi bolalar uchun tovush murakkab talaffuzi va tovushlarning tarkibiga bog`liqligini kuzatish hisoblanadi. Tovush haqidagi tasavvurni o`quvchilarda bir unli yoki bir undosh bilan farqlanadigan sodda so`zlar bilan shakllantirish mumkin. Masalan: aka, uka, opa, ona, ota, kul, gul, qora, qara kabi so`zlar boshlang'ich sinf o`quvchilarida tovush haqidagi tasavvurni

o'rgatishda juda qo'l keladi, chunki bu so'zlar o'quvchilar uchun ancha tanish va sodda so'zlardir.

Biz avvalambor nutq o'zi nima ekanligini, uni o'stirish va unga qo'yilgan talablarni bilib olishimiz lozim. Nutq - kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar, o'z fikrini hishayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. Shu bilan bir qatorda nutqning o'zi to'rt turga bo'linadi: og'zaki nutq, yozma nutq, ichki nutq, tashqi nutq. Yozma nutq murakkab jarayon bo'lib, ko'p vaqt va mehnat talab qiladi. Bunday nutq davomida inson o'z-o'zini kuzatib boradi. Yozma nutqda savodxonlik va mazmun asosiy o'rinda turadi. Yozma nutqda bog'lanishli nutqqa alohida e'tibor qaratilishi lozim. Og'zaki nutq gapirib turgan vaqt birligidagina mavjud bo'lib, bu jarayon tugashi bilan nutq ham tugaydi. Og'zaki nutq tezkorlik bilan amalga oshadi va tahrir imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Og'zaki nutq so'z boyligi jihatidan yozma nutqqa nisbatan ancha kambag'al bo'ladi. Kishilarning o'z fikrlarini ovoz bilan eshittirib bayon qilishdan oldin u haqida o'ylab olishlari ichki nutq hisoblanadi. Ichki nutq eshittirilmagan va yozilmagan "o'ylangan" nutqdir, bu nutq fikrlovchi kishining o'ziga qaratiladi. Tashqi nutq tovushlar yordamida eshittirilib yoki grafik belgilar bilan yozilib, boshqalarga qaratilgan nutqdir. O'quvchilar nutqini o'stirishda matnlar bilan ishlash ham katta ahamiyatga egadir. O'qituvchilar tomonidan o'quvchilar yoshiga mos bo'lgan matnlar tanlanadi. Tanlangan matnlar qismlarga bo'lib o'qituvchi va o'quvchilar tomonidan sarlavha tanlanadi. Shu jarayonda o'quvchilarning tezkor fikrlash, mantiqiy o'ylashi va topqirligi rivojlanib boradi. Ularga berilgan matnlar ko'proq hayotiy va tabiatga bog'liq bo'lsa mazmunini tushunishlari oson bo'ladi. O'quvchilar bu kabi jarayonlarda tez-tez ishtirok etsalar ularning nutqida o'sish va rivojlanishni kuzatishimiz mumkin. Nutq o'stirish nima? Agar o'quvchi va uning tildan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama (talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishini, bog'lanishli nutqni) faol amaliy o'zlashtirish tushiniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda, o'quvchilarning tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilish va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi.

Nutq faoliyati uchun, shuningdek oquvchilar nutqini o'stirish uchun bir necha shartga rioya qilish zarur:

1. Kishi nutqining yuzaga chiqishi uchun talab bo'lishi kerak. O'quvchilar nutqini o'stirishning metodik talabi o'quvchi o'z fikrini, nimanidir og'zaki yoki yozma bayon qilish xohishini va zaruriyatini yuzaga keltiradigan vaziyat yaratish hisoblanadi.
2. Har qanday nutqning mazmuni, materiali bo'lishi lozim. Bu material qanchalik to'liq, boy, qimmatli bo'lsa, uning bayoni shunchalik mazmunli bo'ladi. Shunday ekan,

o`quvchilar nutqini o`stirishning ikkinchi sharti nutqqa oid mashqlarning materiali haqida bo`lib, o`quvchi nutqi mazmunli bo`lishi uchun g`amxo`rlik qilish hisoblanadi. 3. Fikr tinglovchi tushunadigan so`z, so`z birikmalari, gap, nutq oborotlari yordamida ifodalansagina tushunarli bo`ladi.

Shuning uchun nutqni muvaffaqiyatli o`stirishning uchinchi sharti - nutqni til vositalari bilan qurollantirish hisoblanadi. O`quvchilarga til namunalarini berish, ular uchun yaxshi nutqiy sharoit yaratish zarur. Nutqni eshitish va undan o`z tajribasida foydalanish natijasida bolalarda ta`lim metodikasi asoslanadigan ongli ravishda "tilni sezish" shakllanadi. Nutq o`stirishning metodik sharti nutqiy faoliyatning keng tizimini yaratish, ya`ni, birinchidan, yaxshi nutq namunasini idrok etish, ikkinchidan, o`rgangan til vositalaridan foydalanib, o`z fikrini bayon etish uchun sharoit yaratish hisoblanadi. Bola tilni nutqiy faoliyat jarayonida o`zlashtiradi. Buning o`zi yetarli emas, chunki u nutqni yuzaki o`zlashtiradi. Nutqni egallashning qator aspektlari mavjud.

Bular: 1. Adabiy til me`yorlarini o`zlashtirish. Maktab o`quvchilarni adabiy tilni sodda so`zlashuv tilidan, sheva va jargondan farqlashga o`rgatadi, adabiy tilning badiiy, ilmiy, so`zlashuv variantlari bilan tanishtiradi. 2. Jamiyatimizning har bir a`zosi uchun zarur bo`lgan muhim nutq malakalarini, ya`ni o`qish va yozish malakalarini o`zlashtirish. Bu bilan o`quvchilar yozma nutqning xususiyatlarini, uning og`zaki-so`zlashuv nutqidan farqini bilib oladi. 3. O`quvchilar nutq madaniyatini takomillashtirish. Til jamiyatdagi eng muhim aloqa vositasidir. Tilning mana shu ijtimoiy ahamiyatidan kelib chiqib, maktabda o`quvchilarning nutq madaniyatiga alohida e`tibor beriladi. Bu vazifalarni bajarish uchun o`qituvchi o`quvchilar bilan rejali ish olib borishi lozim. Buning uchun esa o`quvchilar nutqini o`stirish ustida ishlash tushunchasiga nimalar kirishini bilib olish muhimdir. Nutq o`stirishda uch yo`nalish aniq ajratiladi: 1) so`z ustida ishlash; 2) so`z birikmasi va gap ustida ishlash; 3) bog`lanishli nutq ustida ishlash. So`z, so`z birikmasi va gap ustida ishlash uchun lingvistik baza bo`lib leksikologiya (frazologiya va stilistika bilan birgalikda), morfologiya, sintaksis xizmat qiladi; bog`lanishli nutq esa mantiqqa, adabiyotshunoslik va murakkab sintaktik butunlik lingvistikasiga asoslanadi. Ko`rsatilgan uch yo`nalish parallel olib boriladi: lug`at ishi gap uchun material beradi; so`z, so`z birikmasi va gap ustida ishlash bog`lanishli nutqqa tayyorlaydi. O`z navbatida, bog`lanishli hikoya va insho lug`atni boyitish vositasi bo`lib xizmat qiladi. O`quvchilar nutqini o`stirish o`z metodik vositalariga ega, o`zining mashq turlari bor. Bulardan eng muhimlari bog`lanishli nutq mashqlari hisoblanadi. Nutq o`stirishda izchillik to`rt shartni, ya`ni mashqlarning izchilligi, istiqboli, xilmaxilligi, xilma-xil mashq turlarini umumiy maqsadga bo`ysundirish ko`nikmasini amalga oshirish bilan

ta'minlanadi. Har bir yangi mashq oldingisi bilan bog'lanadi va keyingisiga o'quvchilarni tayyorlaydi, umumiy maqsadga bo'ysungan holda yana qandaydir yangilik qo'shadi. Maktabda o'quvchilar nutqini o'stirishga ona tili o'qitishning asosiy vazifasi deb qaraladi. Nutq o'stirish faqat ona tili va o'qish darslarininggina emas, balki o'quv rejasidagi barcha fanlar (tabiiy fan, matematika, tarbiya, tasviriy san'at, musiqa darslari)ning, shuningdek, sinfdan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarning ham vazifasidir. O'qituvchining turli fanlarni o'qitishdan maqsadi o'quvchilarning nutq madaniyatini, nutq ko'nikmalarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarini taraqqiy ettirish kabi masalalarni o'z ichiga oladi. O'qituvchi nutqi o'quvchilar uchun namunadir. O'quvchilarning nutqi ravon, tushunarli bo'lishi uchun eng avvalo uning nutqidagi nuqsonlarni bartaraf etishga e'tibor berish zarur. Endilikda nutq odobi, nutqiy mahorat, notiqlik, notiqlik mahorati maktablar hayotidan keng o'rin olmog'i lozim. Ayniqsa, o'qituvchining nutqida ifodalilik yetarli bo'lsa, albatta, bunday nutq bolalar nutqiga ham ta'sir etadi. Nutq madaniyati faqatgina adabiy tilni ongli va maqsadga muvofiq me'yorlashga qaratilgan harakatlarga emas, balki millatning umumiy ko'tarish, odamlarga ma'lum "til didi"ni tarbiyalashga xizmat qiluvchi faoliyat hamdir. O'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish uchun ularni ko'proq kitob o'qishga undash, uyda ota-onalari bilan mazmunli suhbat qilishga jalb qilish, do'stlari bilan fikr almashishlariga va qiziqarli suhbat qilishlariga sharoit yaratish lozim. Shundagina o'quvchilarda dunyoqarash shakllanadi va fikrlash doirasi kengayib boradi. Chunki bola eshitgan va ko'rgan hodisalarini sekinlik bilan tushunib, har safar har xil taassurotlarni o'ziga oladi. Bu kabi jarayonlar o'quvchilar nutqini rivojlanishiga, ravon va to'g'ri gapirishlariga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shabbazova Dilfuza Ruziqulovna. ONA TILI O'QITISH METODIKASI. Toshkent "METODIST NASHRIYOTI" 2023
2. E. Begmatov, M. Tursunqulov O'zbek nutqi madaniyati asoslari. Toshkent: O'qituvchi 2015
3. T. Almamatov, Q. M. Yadgarov, Sh. Almamatov., O'zbek tilini o'qitishda innovatsion , pedagogik texnologiyalardan foydalanish (Metodik qo'llanma). -2013.
4. Qosimova K. va boshqalar. 2-sinfda ona tili darslari - T.: Cho'lpon, 2004.
5. G'ulomova X. va boshqalar. 4-sinfda ona tili darslari. O'qituvchi, 2003.
6. Abdullayeva Q. va boshqalar. Diktantlar to'plan 1-sinf o'qituvchilari uchun qo'llanma. -184 b T.: O'qituvchi, 199
7. Xudoyberganova M. Bayonlar to'plami. - T.: O'qituvchi 1992.-78 b
8. Yusupova M. O'qish va yozuv darslari samaradorligin oshirish. -T.: O'qituvchi, 2008.-67 b

9. Roziqova O. va boshqalar. Ona tili didaktikasi. T.: Yangiasr avlodi, 2005.
10. To'xliyev B. va boshqalar. O'zbek tili o'qitish metodikasi. - T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
11. Abdullayev. Y. Eski maktabda xat-savod o'rgatish. - T.: "O'qituvchi", 1960.12.
- Qosimova. K. Boshlang'ich sinflarda imlosi qiyin so'zlarni o'rgatish. -T.: 1964.
13. PIRLS 2021 baholash asosi. Ina V.S. Mullis, Maykl O. Martin. Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA), TIMSS & PIRLS xalqaro tadqiqot markazi, Boston kolleji Lynch ta'lim maktabi. 2019.
14. PIRLS 2011 baholash asosi. Ina V.S. Mullis, Maykl O. Martin, Enn M. Kennedi, Ketil L. Trong, Marian Sainsberi. Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA), Xalqaro o'rganish markazi, Lynch ta'lim maktabi, Boston kolleji. Kashtan tepaligi. 2009 yil.
15. Daminova Dilbar. JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. GALAXY INTERNATIONAL INTERNATIONAL DISPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915 jild. 11, 03-son, mart. (2023). 307-311 b
16. Muxtorova L.A. Boshlang'ich yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish yo'llari// AJMR:Asian Journal of Multidimensional Research Journal. 10-jild, 4-son, aprel, 2021-yil. 648-652-bet. (Ta'sir faktori 7,699).
17. Мухтарова, Л. А. (2017). БОШЛАНГ'ИЧ СИНФЛАРДА РИВОJЛАНТИРУВЧИ ТА'ЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН FOYDALANISH IMKONIYATLARI. Апробация, (2), 93- 94.
18. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). БОШЛАНГАНЧ 5 I СИНФ О'QUVCHILARINING МATEМАТИК SAAVOTLILIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Ochiq kirish ombori, 4(3), 971-976.
19. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Muxtorova Lobar Abdimannabovna. (2023). JAHON FANIDA MATEMATIK SAAVODNI RIVOJLANTIRISH MASALLARI. Galaxy xalqaro fanlararo tadqiqot jurnali, 11 (3), 307-311.

IMPROVING SPEAKING COMPETENCIES OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS BASED ON TEACHING ENGLISH LITERATURE

Zulaykho Orzibekova

MA student at Kimyo International University in Tashkent, Uzbekistan

E-mail: zulayho.orzibekova@gmail.com

Shakhribonu Sirojiddinova

(Scientific Advisor)

Associate docent, PhD, Department of English Language Kimyo International
University in Tashkent, Uzbekistan

Abstract

This article explores the potential of using English novels in teaching English literature to improve secondary school students' speaking competencies in Uzbekistan. As speaking is one of the most challenging skills for English as a Foreign Language (EFL) learners, especially in the context of secondary education, the integration of literature, particularly English novels, can provide an effective platform to enhance students' speaking abilities. This paper examines how the use of novels in the English classroom can increase motivation, foster engagement, and encourage active participation, which are crucial factors for improving speaking competencies. The study provides insights into teaching methodologies, the role of motivation in speaking practices, and how literature can bridge the gap between linguistic competence and communication skills. The findings suggest that a literature-based approach, when combined with interactive and student-centered teaching strategies, can significantly enhance students' speaking skills.

Keywords: speaking competency, English literature, secondary school students, EFL teachers, motivation, cultural context.

INTRODUCTION

In many educational settings, including secondary schools in Uzbekistan, students often struggle with developing their speaking competencies in English. While grammar and vocabulary acquisition are typically prioritized, speaking is frequently treated as a secondary skill. This challenge is exacerbated in non-English-speaking countries, where limited exposure to the language outside the classroom often hinders students' fluency. To address this issue, it is essential to explore innovative methods for enhancing speaking skills. One such method is incorporating English literature, specifically novels, into the English as a Foreign Language (EFL) curriculum.

English novels, as a rich source of language input, offer unique opportunities to develop speaking competencies. They not only provide diverse vocabulary and sentence structures but also expose students to different cultural contexts, themes, and real-life situations. This paper examines how teaching English literature, through English novels, can enhance secondary school students' speaking abilities, particularly in the context of Uzbekistan, where literature-based approaches to language learning are not always fully explored.

Literature Review

English language instruction in Uzbekistan, like many non-English-speaking countries, often focuses heavily on grammar and reading comprehension, with less emphasis on speaking. According to Zimnyaya (2020), the communicative competence approach, which prioritizes the ability to use language in real-life contexts, has not been consistently implemented in Uzbek secondary schools. Consequently, students may acquire extensive knowledge of grammar and vocabulary but remain unable to effectively communicate in English.

However, research has shown that integrating English literature into the language learning process can be highly beneficial for improving language skills, including speaking. As argued by Seferoglu (2019), literature can be a powerful tool for fostering speaking skills by providing authentic contexts and stimulating discussions. English novels, in particular, provide students with not only language exposure but also cultural knowledge and critical thinking opportunities, which are essential for developing fluency and motivation.

The use of novels in language classrooms has been linked to increased student engagement and motivation. According to Zare and Othman (2021), when students are engaged with interesting literary texts, they are more likely to participate in classroom discussions and express their opinions in the target language. This participation is crucial for improving speaking competencies, as it encourages active communication and the practice of new language structures.

Methodology

This study employs a qualitative research design, involving a case study of secondary school students in Uzbekistan, where English is taught as a foreign language. The research focuses on the use of English novels in EFL classrooms to improve students' speaking competencies. Data was collected through classroom observations, student surveys, and interviews with English teachers. The sample includes 60 secondary school students from three schools in Samarkand and their respective EFL teachers. These students were selected based on their participation in a pilot program where English novels were integrated into the language curriculum.

The classroom observations focused on the methods and activities used by teachers to engage students in speaking tasks related to the novels. The surveys aimed to gather students' opinions on how reading English novels affected their motivation to speak English. The interviews with EFL teachers explored their experiences in using literature to foster speaking skills and the challenges they encountered.

Results and Discussion

1. Motivation and Engagement

One of the most significant findings of this study was the positive impact of English novels on students' motivation. Students reported feeling more motivated to participate in speaking activities when they were engaged with the novels. According to one student, "Reading the novel makes me want to talk about the story and characters with my classmates. It feels more interesting than just memorizing grammar rules." This suggests that novels can serve as a catalyst for initiating conversations in English, encouraging students to speak in a more natural, meaningful way.

Motivation plays a critical role in language acquisition, particularly when it comes to speaking. According to Ryan and Deci (2000), intrinsic motivation—stemming from interest in the subject matter—leads to better learning outcomes. The use of English novels, which often feature compelling narratives and relatable characters, taps into students' intrinsic motivation, making them more likely to engage in speaking tasks.

2. Improved Speaking Competencies

The study also found that students who participated in novel-based speaking activities demonstrated improvements in their speaking skills. Teachers reported that students were more willing to engage in discussions, debates, and role-playing activities based on the novels they had read. For example, in one lesson, students were asked to discuss the motivations of characters in *Pride and Prejudice* by Jane Austen. The students not only improved their fluency but also their ability to express opinions and justify their views in English.

This finding aligns with the work of Khatib et al. (2011), who argue that literature-based discussions provide students with the opportunity to practice speaking in a context that is both authentic and motivating. By discussing characters, plot twists, and themes, students are encouraged to use language in a creative and communicative way, which is essential for developing speaking competency.

3. Cultural Context and Language Use

English novels provide valuable exposure to both language and cultural contexts. Through the novels, students encounter diverse vocabulary, idiomatic expressions, and cultural references that they might not be exposed to in standard EFL textbooks. This exposure helps students improve their ability to express themselves in a variety of

situations. For instance, while reading *The Great Gatsby* by F. Scott Fitzgerald, students learn about social customs, historical events, and cultural values in the United States during the 1920s. These topics provide rich material for discussion, enabling students to use language in a more nuanced way.

Moreover, understanding the cultural contexts of the novels enhances students' ability to interpret meaning beyond the surface level. As noted by Lazar (2009), literature allows students to practice the language in a cultural context, thus deepening their understanding of how language functions in society.

4. Student-Centered Activities

Teachers who incorporated English novels into their lessons used a variety of student-centered activities to enhance speaking competencies. These included group discussions, debates, and presentations based on the novel's themes, characters, and plot. The use of role-playing was particularly effective, as it allowed students to step into the shoes of the characters and engage in dialogues or debates that were relevant to the story. These activities created a supportive environment where students felt more confident in using English, leading to increased participation and fluency.

Teachers also reported using specific strategies to promote speaking, such as encouraging students to summarize chapters, predict plot developments, and analyze character motivations. These strategies helped students practice their speaking in a structured but dynamic way.

Recommendations

Based on the findings, several recommendations can be made for improving the speaking competencies of secondary school students in Uzbekistan:

1. **Integrating Novels into the Curriculum:** English novels should be regularly incorporated into the secondary school curriculum to provide students with rich language input and meaningful contexts for speaking practice.
2. **Student-Centered Activities:** Teachers should adopt student-centered teaching methods, such as group discussions, debates, and role-playing, to encourage active participation and improve fluency.
3. **Encouraging Motivated Participation:** Teachers can enhance motivation by selecting novels that resonate with students' interests and by creating opportunities for students to share their thoughts and opinions about the text in English.
4. **Teacher Training:** EFL teachers should receive professional development to better incorporate literature into their teaching practices and to use literature effectively to improve speaking skills.

Conclusion

The use of English novels in the classroom provides a unique and effective approach to improving secondary school students' speaking competencies. By offering engaging content and cultural context, English novels stimulate students' motivation and encourage active participation in speaking tasks. Through well-designed, student-centered activities, teachers can help students develop their fluency, confidence, and communicative competence in English. As Uzbekistan continues to prioritize English language education, integrating literature-based approaches into the curriculum can significantly enhance students' language skills and prepare them for global communication.

References:

1. Khatib, M., Rezaei, S., & Derakhshan, A. (2011). Literature in EFL/ESL classroom. *English Language Teaching*, 4(1), 201-208.
2. Lazar, G. (2009). *Literature and language teaching: A guide for teachers and trainers*. Cambridge University Press.
3. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
4. Seferoglu, S. S. (2019). The use of literature to enhance English language skills. *ELT Journal*, 73(1), 22-31.
5. Zare, P., & Othman, M. (2021). Literature and language learning: A review of the impact of novels on language skills. *Journal of Language Teaching and Research*, 12(5), 863-872.
6. Zimnyaya, I. (2020). *Developing speaking skills in EFL classrooms: Challenges and strategies*. Oxford University Press.

TABLE OF CONTENTS

1	PROFESSIONAL TA'LIMDA KASBIY-HUQUQIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH UCHUN INNOVATSION O'QITISH METODLARI A.B.Axmedov	3-7
2	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA DARSLARINI STEAM TA'LIMIY YONDASHUV ASOSIDA SHAKILLANTIRISH. Gulbahor Pardayeva , Maftuna Ismoilova	8-12
3	O'ZBEK TILIDA TARIXIY VA HOZIRGI SO'Z YASALISH HODISASI Gulbahor Pardayeva , Begoyim Sayqanova	13-16
4	ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI MODULLI YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI Gulbahor Pardayeva , Maftuna Zaripova	17-21
5	ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna, Qarshiyeva E'zoza O'ktamovna	22-25
6	ONA TILINI O'QITISHDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI MAZMUNINI TAKOMILLASHTIRISH Erdanova Zamira Olimovna, Ne'matullayeva Durdona	26-31
7	BO'LAJAK TEXNOLOGIK TA'LIM O'QITUVCHILARINING KREATIVLIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH. Mamadaminova Saodat Boymurodovna.	32-36
8	FIZIKANING NAZARIY KURSLARINI O'QITISH JARAYONINI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA DASTURIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI. Bekmurodova Manzura Bahodir qizi	37-42
9	BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINI KITOBXONLIKKA TARG'IB QILISH USULLARI Murodova Farangis G'anisherovna, Samatova Zarina	43-45

10	BIOLOGIYA DARSLARINI FANLARARO INTEGRATSIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI DAMILOVA DILDORA MELIMURODOVNA	46-52
11	KICHIK YOSHDAGI O`QUVCHILAR NUTQINI O`STIRISHNING VAZIFALARI ,METODLARI VA VOSITALARI Daminova Dilbar Melimurodovna, Salimova Ruxshona Chori qizi	53-57
12	IMPROVING SPEAKING COMPETENCIES OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS BASED ON TEACHING ENGLISH LITERATURE Zulaykho Orzibekova, Shakhribonu Sirojiddinova	58-62
	OUTLINE	63-64